

Kur'ân-ı Kerîm'de By'a Kökünün Semantik Analizi

Semantic Analysis of the Root By'a in the Holy Quran

Emrah BALIK

Dr., İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü
Ph.D., Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences

emrahbalik@outlook.com.tr ORCID: 0000-0001-6668-1249

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 31 Ocak/January 2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 12 Mart/March 2024

DOI: 10.53683/gifad.1428945

Atıf / Citation: Balık, Emrah. "Kur'ân-ı Kerîm'de By'a Kökünün Semantik Analizi / Semantic Analysis of the Root By'a in the Holy Quran". *Gifad: Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi / The Journal of Gumushane University Faculty of Theology*, 13/26 (Temmuz/July 2024/2): 761-796

İntihal: Bu makale özel bir yazılım ile taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by special software. No plagiarism was detected.

Web: <http://dergipark.gov.tr/pub/gifad> **Mail:** ilahiyatdergi@gumushane.edu.tr

Copyright© Published by Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Gumushane University, Faculty of Theology, Gümüşhane, 29000 Turkey. Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Kur'ân vahyinin murâd-ı ilâhi'ye uygun bir şekilde günümüze aktarılması, ondaki kelimelerin doğru bir şekilde anlaşılmasına bağlıdır. Kur'ân metninin en küçük birimleri olan kelimelerin günümüzdeki karşılıklarının doğru bir şekilde tespit edilmesi, öncelikli olarak bu kelimelerin kök itibarıyla Arap dilinde kullanıldıkları anlamlarının bilinmesine bağlıdır. Bu minvalde kelimelerin câhiliye döneminden başlamak suretiyle tarihi süreç içerisinde günümüze kadar geçirmiş oldukları evrelerinin belirlenmesi önem arz etmektedir. Bu bakımdan makalede by'al/بئع kökünden türeyen kelimeler semantik yöntemle incelenmektedir. By'al/بئع kökünden türeyen kelimelerin semantik analiz yöntemi ile ele alınarak ortaya konulması ve bu suretle Kur'ân'ın yapı taşları mesabesinde olan kelime ve kavramlarının açıklığa kavuşturulmasına yapacağı katkı, araştırmanın önemine işaret etmektedir. Zira bu çalışma ile söz konusu kökün Kur'ân'daki türevlerinin tefsir ve meâllerde yer alan anlam farklılıklarının tespiti mümkün olacaktır. Bu bağlamda ilk olarak by'al/بئع kökünün etimolojik yapısı ele alınmaktadır. Ardından bu kökten türeyen kelimelerin câhiliye ve İslâmî dönem şiiirlerindeki kullanımına odaklanılmaktadır. Devamında ise sırasıyla ilk ve son dönem Arapça ve Arapça-Türkçe lugatlarda yer alan karşılıklarına yer verilerek kökün anlam tahlili yapılmaktadır. Sonrasında ise by'al/بئع kökünden türeyen kelimelerin Kur'ân-ı Kerîm'deki kullanımları ve anlamları tespit edilerek tablolar halinde gösterilmektedir. Temel anlam itibarıyla satmak, satın almak ve değiştirmek anlamına gelen kökün semantik sahasında yer alan yakın anlamlı ve uzak anlamlı kelimelere ise makale hacmi ve sınırı göz önünde bulundurulması sebebiyle yer verilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân-ı Kerîm, Semantik, Etimoloji, By'a.

Abstract

The transmission of the Qur'anic revelation to the present day in accordance with the will of God depends on the correct understanding of the words in it. The correct determination of the present-day equivalents of words, which are the smallest units of the Qur'anic text, is primarily possible by knowing the root meaning of these words as they are used in the Arabic language. In this respect, it is necessary to determine the phases of the words in the historical process starting from the Jâhiliyya period to the present day. Based on the given information, this article analyzes the words derived from the root by'al/بئع using semantic method. The importance of this study is indicated by its contribution to elucidating the words and concepts that are the building blocks of the Qur'an by analyzing the words

derived from the root by'a/بَّيَعَ using the semantic analysis method. Because, this study will enable the identification of semantic differences in the derivatives of this root found in interpretations and translations of the Qur'an. In this context, the etymological structure of the root by'a/بَّيَعَ is discussed first. Then, the usage of the words derived from this root in the poetry of Jāhiliyya and the poetry of the Islamic period, followed by the analysis of the meaning of the root by giving its equivalents in the early and late Arabic dictionaries and Arabic-Turkish dictionaries respectively. Then, the usage and meanings of the words derived from the root by'a/بَّيَعَ in the Holy Qur'an are determined and shown in tables. In terms of basic meaning, the root means to sell, to buy and to change, and the words with close and distant meanings in the semantic field of the root could not be included due to the volume and limitations of the article.

Keywords: *Tafsîr, Holy Qur'an, Semantics, Etymology, By'a.*

Extended Summary

The Qur'an, which aims to lead the humanity to the right path, uses many words as tools to realize this goal. Determining the range of meanings of each word in the Qur'an is of great importance in terms of understanding the message of the Qur'an correctly and conveying it correctly to its interlocutors. In this context, the article analyzes the words whose root is by'a/بَّيَعَ by semantic method.

The method of semantic analysis refers to the correct interpretation of the sentence in which the words appear by determining the agreed meanings of the words. In particular, it is the subject of the diachronic semantic analysis method to determine the root and the original meaning of a word and to reveal the changes it has undergone in the historical course in a sensitive way. In this context, while making sense of the words in the Qur'an, it is necessary to evaluate the historical course of these words, their equivalents in the Qur'anic system of thought, and the meanings given to them by siyāq and sibāq. Because it is not possible to understand the Qur'an correctly without taking into account the change and development of its words in the historical course.

Based on the given information, this article first deals with the etymological structure of the root by'a/بَّيَعَ. Examining the etymological structure of a word is important for knowing the word in terms of its root and determining the noun and verb structures derived from that root. In addition, this examination is also important for determining the actual and

relative meanings of the word, the stages it has gone through over time, what kind of semantic changes it has undergone and the process of conceptualization.

Following the etymological analysis, the usage of the words derived from the root by'a/بَّعَ in Jāhiliyya poetry and Islamic period poetry is obtained by scanning the divans (collected poems) of the period. Because divans are an important source in Arabic literature. In this sense, poetry has an important position in the post-Jāhiliyya Islamic period as well as in the Jāhiliyya period. In this period, many poems were written on many subjects such as faith, morality, honesty, jihad, etc. As a matter of fact, it is known that Hassān b. Sābit (d. 60/680), known as the Prophet's (pbuh) poet, was complimented by the Messenger of Allah (pbuh) many times for his poems. In this respect, poetry has been accepted as an indispensable criterion in the formation of the Arabic language from the sixth century to the present day. In particular, Jāhiliyyah poetry is recognized as the primary source of Arabic grammar, as well as the primary source of Qur'anic exegesis and explanation of Qur'anic concepts.

After determining the usage of the root by'a/بَّعَ in the poetry of the Jāhiliyya period and the poetry of the Islamic period, the meaning of the root by'a/بَّعَ is analyzed by determining the equivalents of the root by'a/بَّعَ in early and late Arabic dictionaries and Arabic-Turkish dictionaries respectively. This is because the Arabic dictionaries, especially the early Arabic dictionaries, and other dictionaries scanned within this scope are the sources to be consulted after the poetry of the Jāhiliyya period and the Islamic period. In this section, the meanings of the root by'a/بَّعَ in the dictionaries are determined in detail and how the diversity of meanings of the root was formed. Thus, the contraction or expansion of meaning that the words derived from the root undergo is determined. Then, the usage and meanings of the words derived from the root by'a/بَّعَ in the Holy Qur'an are determined and shown in tables.

The root by'a/بَّعَ means to sell, to buy, and to change. It is one of the words used in opposite meanings (ezdād) in terms of both selling and buying. In the poetry of the Jāhiliyya period, the root by'a/بَّعَ has five meanings: selling, buying, changing, shopping and place of worship. In the poetry of the Islamic period, along with these five meanings, it also includes the meanings of accepting, pledging allegiance, obeying, making a firm

covenant/promise, and making an agreement. When we come to the early Arabic dictionaries, the root by'a/بِيعَ acquires the relative meanings of slander, snitch, replace, substitute and defeat, along with the meanings of sell, buy and change. Recent Arabic dictionaries and Arabic-Turkish dictionaries also include these relative meanings. According to this information, sell, buy and change are the basic meanings of the verb bâ'a/عَبَا, while the meanings of slander, snitch, replace, substitute and defeat are the relative meanings of the verb.

The root by'a/بِيعَ is mentioned fifteen times in eight suras and eleven verses in the Qur'an. Of the verses in which these derivatives occur, one of them is in the makkî suras and ten of them are in the civil suras. The root by'a/بِيعَ appears in the verb form only in the sulâsi mezid verb form. These derivatives occur a total of seven times in four suras and five verses. The noun form of the root occurs eight times in two different derivations in six suras and seven verses. When we look at the verses in which the words derived from the root by'a/بِيعَ appear in the Qur'an, we see that they are used in three different meanings: shopping, shopping, pledging allegiance, accepting allegiance and church. The meaning of shopping is the most common meaning of the root by'a/بِيعَ in the Qur'an.

Giriş

Kelimeler bir metnin anlaşılmasında önemli bir konumda yer almaktadırlar. İnsanlık âlemini en doğru yola ulaştırmayı amaçlayan Kur'ân da bu hedefini gerçekleştirmek adına pek çok kelimeyi araç edinmektedir. Bu minvalde Kur'ân'da yer alan her bir kelimenin anlam yelpazesinin belirlenmesi, Kur'ân'ın mesajının doğru anlaşılması ve muhataplarına doğru aktarılması bakımından büyük bir öneme sahiptir.¹ Bu bakımdan Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan kelimelerin zaman içerisinde geçirmiş oldukları değişimlerin hassas bir şekilde tetkik edilmesi önem arz etmektedir. Bu düşünceden hareketle çalışmada Kur'ân'da farklı türevleriyle yer edinen by'a/بِيعَ kökü, semantik analiz yöntemi ile tetkik edilmektedir.

1. By'a/بِيعَ Kökünün Etimolojik Yapısı

Köken bilgisi olarak tanımlanan etimoloji; bir kelimenin ait olduğu

¹ Hasan Yılmaz, *Kur'ân Kelime ve İfadelerini Anlamada Kavram Tefsiri ve Semantik Analiz Yöntemi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003), 1.

dili, bu dilde türediği kökü, hangi kavramları yansıttığını, ilk etapta hangi anlamı taşıdığını araştırmaktadır. Bunun yanı sıra bu bilim, kelimenin zamanla geçirdiği evreleri ve ne tür anlamsal değişimlere uğradığını araştırmaktadır.²

By'a/بَيَعَ kökü Arapça'da ikinci bapıan gelen bir fiildir.³ Mazisi بَاعَ, muzarisi بَيَعَ, mazi meçhul hali بَيَعُ, muzari meçhul hali de بَيِّعُ şeklinde gelmektedir. Mazi meçhul hali بُوِعَ şeklinde de gelmektedir.⁴ By'a/بَيَعَ

² Frank Robert Palmer, *Semantic* (Cambridge: University Press, 1991), 11.

³ By'a/بَيَعَ kökünün etimolojik yapısı ve anlamlarına dair ilk dönem Arapça lugatlardaki bilgiler şu kaynaklardan derlenmiştir: Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân el-Belhî, *el-Vucûh ve'n-nezâ'ir*, nşr. Hâtim Sâlih ed-Dâmin (Dubai: Câmi'atu'l-Mâcid ts.), 78; Ebû 'Abdurrahmân el-Halîl b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbu'l-'Ayn*, nşr. Mehdi el-Mahzûmî - İbrahim es-Sâmerrâ'î (Beyrut: Mektebetu'l-Hilâl, 1988), 2/265; Ebû 'Ubeyd Kâsım b. Sellâm el-Herevî, *el-Ġarîbu'l-musannef*, nşr. Muhammed el-Muhtâr el-'Ubeydî (Tunus: el-Mecma'u't-Tûnusî, ts.), 1/670; a.mlf., *Luġâtu'l-kabâ'ûli'l-vâride fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (b.y.: y.y., ts.), 3; Ebû'l-'Abbâs Muhammed b. Yezid el-Muberrred el-Ezdi, *el-Kâmil fi'l-luġa ve'l-edeb*, nşr. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm (Kahire: Dâru'l-Fikrî'l-'Arabî, 1417/1997), 1/96; Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Dureyd el-Ezdi, *Cemheretu'l-luġa*, nşr. Remzî Munîr Ba'lebekkî (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1408/1987), 1/369; Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Ezherî el-Herevî, *Tehzîbu'l-luġa*, nşr. Muhammed 'Avd Mir'ab (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâşî'l-'Arabî, 2001), 3/150; Ebû'l-Kâsım İsmail b. 'Abbâd et-Tâlikânî, *el-Muhît fi'l-luġa*, nşr. Muhammed Hasen Âlu Yâsîn (Beyrut: 'Âlemu'l-Kutub, 1414/1994), 2/174; Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Cevherî el-Fârâbî, *Tâcu'l-luġa ve sîhâhu'l-'Arabiyye*, nşr. Ahmed 'Abdulġafûr 'Attâr (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1407/1987), 3/1189; Ebû'l-Huseyn Ahmed b. Fâris el-Kazvîni, *Mu'cemu mekâyis'l-luġa*, nşr. 'Abdusselâm Muhammed Hârûn (b.y.: İttihâdu'l-Kuttâbi'l-'Arab, 1423/2002), 1/303; a.mlf., *Mucmelu'l-luġa* (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, ts.), 1/140; Ebû el-Hasan 'Alî b. İsmail b. Sîde el-Mursî, *el-Muhkem ve'l-muhîtu'l-a'zam*, nşr. Mustafâ es-Sakkâ - Huseyn Nisâr (b.y.: Ma'hedu'l-Mahtûtâtî'l-'Arabiyye, 1424/2003), 2/188; Ebû'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed er-Râġib el-İsfehânî, *el-Mufredât fi ġarîbi'l-Kur'ân*, nşr. Safvân 'Adnân ed-Dâvûdî (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1412), 155; Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. 'Amr ez-Zemahşerî, *Esâsu'l-belâġa*, nşr. Muhammed Bâsil 'Uyûnu's-Sevd (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419/1998), 1/87; Ebu'l-Ferec 'Abdurrahmân b. 'Alî İbnû'l-Cevzî, *Nuzhetu'l-a'yuni'n-nevâzir fi 'ilmi'l-vucûh ve'n-nezâ'ir*, nşr. Muhammed 'Abdulkerîm Kâzım er-Râdî (Beyrût: Muessesetu'r-Risâle, 1404/1984), 194; Ebû'l-Feth Nâsir b. 'Abdusseyyid ebî'l-Mekârim b. 'Alî Burhânu'd-Dîn el-Hârzemî el-Mutarriżî, *el-Muġrib fi tertîbi'l-mu'rib* (b.y.: y.y., ts.), 56; Ebû'l-Fadl Muhammed b. Mukerrem b. 'Alî Cemâluddîn b. Manzûr er-Ruveyfi'î, *Lisân'l-'Arab*, (Beyrut: Dâru Sâdir, 1414/1993), 8/23; Ebû'l-'Abbâs Ahmed b. Muhammed b. 'Alî el-Hamevî el-Feyyâmî, *el-Misbâhu'l-munîr fi ġarîbi'ş-şerhi'l-kebîr* (Beyrût: el-Mektebetu'l-İlmiyye, ts.), 1/66; Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, nşr. Müessesetür-Risale (Beyrut: Müessesetür-Risale, 1426/2005), 573; Ebû'l-'Abbâs Ahmed b. 'Alî el-Kalkaşandî, *Subhu'l-a'şâ fi smâ'ati'l-inşâ*, (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 9/281; Muhammed b. Muhammed b. 'Abdurrezzâk ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, nşr. 'Alî Şirî (b.y.: Dâru'l-Fikr, 1434), 11/33.

⁴ Cevherî, *Tâcu'l-luġa*, 3/1189; İbn Manzûr, *Lisân'l-'Arab*, 8/25; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, 705; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 11/35.

kökünün mastarı بَيْعًا ve مَبِيعًا şeklindedir. Kökün bir diğer mastarı da Türkçe'de biat biçiminde telaffuz edilen bey'at/بَيْعَةٌ kelimesidir.⁵ Diğer taraftan iki mef'ûlün bih alan bâ'a/ع با fiili, ecvef fiillerden yâ'lı ecvef formunda ve müteaddî bir fiildir.⁶

By'a/بَيْع kökü sülâsî şekliyle *satmak* ve *satın almak* anlamına gelmektedir.⁷ Bu bakımdan bâ'a/ع با fiili zıt manalarda kullanılan (ezdâd) kelimelerdendir.⁸ Genellikle *satmak* anlamındaki بَيْع kelimesi ile *almak* anlamındaki شَرَاء kelimesi birbirlerinin yerlerine kullanılmıştır. Fakat alışverişi başlatan kişi satan olduğu için ona nispetle *alışveriş* ع با fiili ile ifade edilmektedir.⁹

İncelenen kaynaklarda by'a/بَيْع kökünün muarreb olduğuna dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Şu kadar var ki by'a/بَيْع kökünün mastar binâ'i nev'i kalıbından gelen بَيْعَةٌ kelimesi *bir nevi satmak* anlamına gelmektedir. Fakat bazı âlimler, çoğulu بَيْع olan ve *kilise* ve *sinagog* anlamına da gelen بَيْعَةٌ kelimesinin¹⁰ bu anlam itibariyle muarreb ve Farsça asıllı bir kelime

⁵ Cengiz Kallek, "Biat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/120.

⁶ Mutarrizî, *el-Muğrib*, 56; Feyyûmî, *el-Misbâsu'l-munîr*, 1/69; Mustafa Meral Çörtü, *Sarf-Nahiv Edatlar* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2009), 127; a.mlf., *Arapça Dil Bilgisi Sarf* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2015), 282.

⁷ Mukâtil b. Süleymân, *el-Vucûh ve'n-nezâir*, 78; Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, 2/265; Ebû 'Ubeyd, *el-Çarîbu'l-musannef*, 1/671; a.mlf., *Luğâtu'l-kabâ'ili'l-vâride*, 3; Muberrred, *el-Kâmil f'l-luğâ*, 1/96; İbn Dureyd, *Cemheretu'l-luğâ*, 1/369; Ezherî, *Tehzîbu'l-luğâ*, 3/151; Sâhib, *el-Muhît f'l-luğâ*, 2/177; Cevherî, *Tâcu'l-luğâ*, 3/1189; İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyisi'l-luğâ*, 1/303; a.mlf., *Mucmelu'l-luğâ*, 1/140; İbn Sîde, *el-Muhkem*, 2/188; Râğîb el-İsfehânî, *el-Mufredât*, 155; Zemahşerî, *Esâsu'l-belâğâ*, 1/87; İbnu'l-Cevzî, *Nuzhetu'l-a'yuni'n-nevâzir*, 194; Mutarrizî, *el-Muğrib*, 56; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 8/23; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-munîr*, 1/69; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, 705; Zebidî, *Tâcu'l-'arûs*, 11/33.

⁸ Ziddin çoğulu olan ezdâd, bâ'a/ع با "satmak-satın almak" ve cevn "beyaz-siyah, aydınlık-karanlık" gibi karşıt anlamlı kelimeleri (antonymie homophones) ifade etmek için kullanılır. Ancak iki ayrı anlamın zıt olabilmesi için her ikisinin de aynı kategoriye girmesi gerekir (meselâ açık-kapalı, kötülük-iyilik). Daha geniş bilgi için bakınız: Muharrem Çelebi, "Ezdâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/47-48.

⁹ Cevherî, *Tâcu'l-luğâ*, 3/1189; Râğîb el-İsfehânî, *el-Mufredât*, 155, 453; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 8/23.

¹⁰ Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, 2/265; İbn Dureyd, *Cemheretu'l-luğâ*, 1/369; Ezherî, *Tehzîbu'l-luğâ*, 3/152; Sâhib, *el-Muhît f'l-luğâ*, 2/178; Cevherî, *Tâcu'l-luğâ*, 3/1189; İbn Fâris, *Mu'cme'l-luğâ*, 1/140; İbn Sîde, *el-Muhkem*, 2/189; Zemahşerî, *Esâsu'l-belâğâ*, 1/87; Mutarrizî, *el-Muğrib*, 56; İbn

olduğunu ileri sürmektedirler.¹¹ Hatta بَيْعَةٌ kelimesinin bugün Mezopotamya ve Arap bölgelerinde yaşam süren Hristiyanların hala *kilise* ve *Hristiyan mabedi* anlamında kullandığı bir kelime olduğu da bilinmektedir.¹²

2. By'a/بَيْعٌ Kökünün Anlam Tahlili

2.1. By'a/بَيْعٌ Kökünün Câhiliye Şiirindeki Kullanımı

Câhiliye dönemi şiiri Arap edebiyatında önemli bir kaynak konumundadır. Zira altıncı yüzyıldan günümüze kadar Arap dilinin oluşumunda vazgeçilmez bir unsur kabul edilmiştir. Câhiliye şiiri Arap gramerinin asli kaynağı olarak kabul edildiği gibi Kur'ân tefsiri ve kavramlarının açıklanmasında da başat kaynaklardır.

Câhiliye şiirinin delil olarak kullanılmasında aksi görüşler bulunsa da başta ilk müfessirlerden olan Abdullah b. Abbas (ö. 687) olmak üzere birçok müfessir ve İslâm âlimi şiirle istişhâdı Kur'ân'ın nüzûlünden itibaren sıklıkla kullanmıştır. Bu konuda Bağdatlı Mehmed Fehmî (ö. 1944), tarihi kayıtlarda câhiliye dönemine dair herhangi bir vesika olmasa dahi sadece şiirden o döneme ait malumatın çıkarılabileceğini söylemektedir.¹³

Câhiliye şiiri denilince akla ilk olarak muallaka şairleri gelmektedir.¹⁴ Bu bölümde başta muallaka sahibi şairlerin muallakalarında ve divanlarında by'a/بَيْعٌ kökünün türevlerinin yer aldığı şiirler olmak üzere diğer câhiliye şairlerinin divanlarındaki şiirlerden birer örnek zikredilecek, aynı anlamdaki diğer şiirler dipnotta verilecektir.

2.1.1. By'a/بَيْعٌ Kökünün Fiil Formu

Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 8/26; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-munîr*, 1/69; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, 705; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 11/35.

¹¹ Ebû Hilâl el-Hasen b. 'Abdullâh el-'Askerî, *et-Telhîsu fî ma'rifeti esmâ'l-eşyâ'* (Dimeşk: Dâru Tîlâs, 1996), 177; Ebû'l-Hasen 'Alî b. Muhammed el-Basrî el-Mâverdî, *en-Nuket ve'l-'uyûn*, nşr. es-Seyyid b. 'Abdilmaksûd b. 'Abdirrahîm (Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, ts.), 4/30; Ebu'l-Fadl Celaluddîn Abdurrahman Ebu Bekir es-Süyûtî, *el-Mühezzeb fima vaka'a fi'lKur'ân-ı Kerîmi mine'l-mu'arreb*, nşr. Semîr Hüseyin Halebî (Beyrut: y.y., 1408/1987), 48.

¹² Sadullah Arpa, *Süyûtî'nin el-Mühezzeb Eseri Bağlamında Kur'ân-ı Kerîm'de Mu'arreb Kelimeler* (Bingöl: Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 72.

¹³ Bağdatlı Müderriszâde Mehmet Fehmi, *Târîh-i Edebiyyât-ı Arabiyye Arap Edebiyatı Tarihi Câhiliye Devri-1*, haz. İsmail Araz (Ankara: Fecr Yayınlar, 2021), 1/366.

¹⁴ Muallakât câhiliye dönemindeki yedi veya on şairin kasidelerinin bir arada olduğu koleksiyona verilen bir isimdir. Muallakât hakkında geniş bilgi için bakınız: Süleyman Tülücü, "Muallakât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/310-312.

By'a/بَيْع kökünün câhiliye şiirinde fiil formunda kullanıldığı anlamlar aşağıdaki gibi sıralanabilir.

2.1.1.1. Satmak

حَصَانِي كَانَ دَلَالُ الْمَنَايَا ... فَحَاضَ غُبَارَهَا وَشَرَى وَبَاعًا¹⁵

Benim atım ölüm simgesidir. Savaşta tozu dumana kattı, alım satım yapttı.

Muallaka şairi Antere (ö. 614 civarı), cesaretini anlattığı bu şiirde atının her savaşa girerek mecâzi anlamda alım satım yaptığını ifade ederken bâ'a/عَبَا mazi fiilini kullanmaktadır. Bu şiir aynı zamanda câhiliye döneminde bâ'a/عَبَا fiili ile شَرَى fiilinin birlikte kullanıldıklarını da göstermektedir.¹⁶

2.1.1.2. Satın Almak

وَيَأْتِيكَ بِالْأَخْبَارِ مَنْ لَمْ تَبِعْ لَهُ ... بَنَاتًا، وَمَنْ تَضْرِبُ لَهُ وَقْتِ مَوْعِدِ¹⁷

Kendisine yolculuk elbisesi satın alıp onu bu iş için hazırlamadığın ve de herhangi bir vakit için randevu vermediğin kimse sana hiç tahmin etmediğin haberler getirir.

Muallaka sahibi Tarafe b. Abd (ö. 564 civarı), divanındaki bu şiirde 769 bir kimse için elbise satın almamayı ifade ederken تَبِعْ لَمْ şeklindeki cahd-ı mutlak kalıbını kullanmaktadır.¹⁸

2.1.1.3. Değiştirmek

عَجِبْتُ أَنْبَأُونَا مِنْ فَعْلِنَا، ... إِذْ تَبِعُ الْحَيْلَ بِالْمَعْرِى اللَّجَابِ¹⁹

¹⁵ Antere b. Şeddâd b. Amr el-Absî, *ed-Divân* (b.y.: y.y., ts.), 113.

¹⁶ Satmak anlamındaki diğer şiir örnekleri için bakınız: Ebû Akîl Lebîd b. Rebîa b. Mâlik b. Ca'fer el-Âmirî el-Ca'ferî, *ed-Divân*, nşr. İhsân 'Abbâs (Kuveyt: et-Turâsu'l-'Arabî, 1962), 229; Sâbit (Amr) b. Mâlik eş-Şenferâ el-Ezdî, *ed-Divân*, nşr. İmîl Bedî' Ya'kûb (b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-'Arabî, ts.), 55; Ebû Ziyâd Abîd b. el-Ebras el-Esedî, *ed-Divân*, nşr. Ahmed Ğadre (b.y.: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1414/1994), 45; Ebû Alî Âmir b. Tufeyl b. Mâlik el-Ca'ferî el-Âmirî, *ed-Divân* (b.y.: y.y., ts.), 58.

¹⁷ Ebû Amr Tarafe (Amr) b. el-Abd b. Süfyân b. Sa'd el-Bekrî el-Vâilî, *Divânü Tarafe b. el-'Abd*, thk. Mehdi Muhammed Nâsruddîn (b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 2002), 47.

¹⁸ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd ed-Deylemî el-Ferrâ', *Me'ânî'l-Kur'ân*, nşr. Ahmed Yûsuf en-Necâtî vd. (Mısır: Dâru'l-Mısriyye, ts.), 56; Satın almak anlamındaki diğer şiir örnekleri için bakınız: Ebû Ümâme (Ebû Akreb) Ziyâd b. Muâviye b. Dabâb (Dıbâb) b. Câbir en-Nâbiga ez-Zübyânî, *ed-Divân*, nşr. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, ts.), 157.

¹⁹ Ebû Leylâ Mühelhil (Adî) b. Rebîa b. Hâris b. Mürre et-Tağlibî, *ed-Divân*, nşr. Talâl Harb (b.y.: Dâru'l-'Âlemiyye, ts.), 22.

Çocuklarımız yaptığımız şeye şaşırıyorlar. Zira asil atı sütü az olan keçiye değiştiriyoruz.

Mühehlil b. Rebîa (ö. 525 civarı) asil atlarla sütü az olan keçilerin değiştirilmesini ifade ederken بَيْعٌ muzari fiilin cem-i mütekellim sigâsını ب harf-i ceri ile birlikte kullanmaktadır.

By'a/bَيْع kökünün câhiliye dönemi şiirinde fiil formundaki anlamlarının ardından isim formundaki anlamlarına yer verilecektir.

2.1.2. By'a/bَيْع Kökünün İsim Formu

Câhiliye dönemi şiirlerinden elde edilen bilgilere göre by'a/bَيْع kökünün isim formları ve kullanıldıkları anlamlar şu şekilde sıralanabilir.

2.1.2.1. بَيْع Formunun Anlamı

Muallaka sahibi şairlerden olan Tarafe b. Abd (ö. 564 civarı), muallakasında yer verdiği aşağıdaki şiirde kendi kazandığı ve babasından kalan servetinin satılmasını ifade ederken بَيْعاً mastarını kullanmaktadır.²⁰

وَمَا زَالَ تَشْرَابِي الخُمُورَ وَلَدَّتِي ... وَبَيْعِي وَإِنْفَاقِي طَرِيفِي وَتُكَلِّدِي²¹ 770

Çok şarap içmeye, zevk sürmeye devam ederim. Kazandığımı, varis olduğumu harcayıp satmaya da...

Muallaka şairi Hâris b. Hillize (ö. 570 civarı), divanında yer alan şiirinde yaşlı kadınla evlilik ve borçlanmayla ilişkilendirdiği alışverişi ifade ederken بَيْعاً mastarını kullanmaktadır.²²

نَكَحْتُ كَبِيرَةً وَعَرَمْتُ مَالاً ... كَذَلِكَ الْبَيْعُ مُرْتَجِصٌ وَعَالٌ²³

Hem yaşlı kadınla evlendim hem de borçlandım. İşte alışveriş de böyledir kâh ucuz gelir kâh pahalı.

²⁰ Satmak anlamındaki diğer şiir örnekleri için bakınız: Antere, *ed-Divân*, 42; Alkame b. Abede b. en-Nu'mân el-Fahl et-Temîmî, *ed-Divân*, nşr. Lutfî es-Sakkal (Halep: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, ts.), 88; 'Urve b. el-Verd el-'Absî, *ed-Divân*, nşr. 'Abdulmu'în el-Melûhî (b.y.: y.y., ts.), 66; Evs b. Hacer, *ed-Divân*, 98.

²¹ Tarafe b. el-'Abd, *ed-Divân*, 25.

²² Alışveriş anlamındaki diğer şiir örnekleri için bakınız: en-Nâbîga ez-Zübyânî, *ed-Divân*, 64; Ebû Mâlik Selâme b. Cendel b. Abdiamr et-Temîmî el-Hârisî, *ed-Divân* (b.y.: y.y., ts.), 5; Âmir b. Tufeyl, *ed-Divân*, 47.

²³ Ebû Ubeyde (Ebû'z-Zalîm) el-Hâris b. Hillize b. Mekrûh el-Yeşkürî el-Bekrî, *ed-Divân*, nşr. Mervân el-'Atiyye (Beyrut: Dâru'l-Hicre, 1415/1994), 130.

Evs b. Hacer (ö. 620) bir malın satın alınmasından bahsederken بَيْعاً mastarını kullanmaktadır.

عَلَى خَيْرٍ مَا أَبْصَرْتَهَا مِنْ بِضَاعَةٍ ... لِمَلْتَمِسِي بَيْعًا بِهَا أَوْ تَبْكُلَا²⁴

Görebileceğin en iyi mall/üründü. Hem satın almak isteyen için hem de görmek isteyeneye.

Verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere câhiliye dönemi şiirinde بَيْعٌ isim formu *satmak, satın almak* ve *alışveriş* anlamlarında kullanılmaktadır.

2.1.2.2. بَيْعَةٌ Formunun Anlamı

وَلَكِنَّمَا يَبْعِي بِهِ اللَّهُ وَحْدَهُ، ... فَأَعْطِي، فَقَدْ أُرْبِحْتَ فِي الْبَيْعَةِ الْكَسْبًا²⁵

O yaptığıyla ancak Allah'ın rızasını istiyor. Ver, zira sen bu alışverişte kazançlısın.

Hâtim et-Tâî (ö. 578 civarı) câhiliye döneminde de Allah inancının varlığını ortaya koyan bu şiirinde Allah'ın rızasını elde etmenin kazançlı bir alışveriş olduğunu by'a/بَيْعٌ kökünün bey'at/بَيْعَةٌ mastarı ile izah etmektedir. Bu şiirden hareketle Türkçe'de biat şeklinde telaffuz edilen bey'at/بَيْعَةٌ kelimesinin câhiliye döneminde *alışveriş* anlamında kullanıldığını ifade etmek mümkündür.²⁶

2.1.2.3. بَيْعَةٌ Formunun Anlamı

تَأَمَّتْ فُؤَادِي بِدَاتِ الْحَالِ حُرُوبَةً ... مَرَّتْ تُرِيدُ بِدَاتِ الْعُدْبَةِ الْبَيْعًا²⁷

Bir dilber kalbimi meftun etti. Zâtü'l-azbe'deki sinagoglara giderkenki yolda.

Zâtü'l-azbe yolunda bir dilberin kalbini meftun ettiğini söyleyen câhiliye devri şairi Lukayt b. Ya'mer el-ÿyâdî (ö. 380) şiirdeki sinagog anlamını mastar binâ'i nev'i çoğul kalıbından بَيْعٌ kelimesi ile ifade etmektedir.

²⁴ Ebû Şüreyh Evs b. Hacer b. Attâb et-Temîmî, *ed-Divân*, nşr. Muhammed Yûsuf Necm (Beyrut: Dâru'l-Beyrut, ts), 86.

²⁵ Ebû Seffâne (Ebû Adî) Hâtim b. Abdillâh b. Sa'd et-Tâî el-Kahtânî, *ed-Divân*, nşr. 'Âdil Suleymân Cemâl (Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 1411/1990), 118.

²⁶ Alışveriş anlamındaki diğer şiir örnekleri için bakınız: Evs b. Hacer, *ed-Divân*, 94.

²⁷ Lukayt b. Ya'mer el-ÿyâdî, *ed-Divân* (b.y.: y.y., ts.), 2.

Netice olarak câhiliye dönemi şiirlerinde by'a/بَيْع kökünün yer aldığı şiirler incelendiğinde bu kökün farklı kalıplardaki kullanımlarda temelde beş anlama geldiği tespit edilmiştir. Bunlar *satmak*, *satın almak*, *değiştirmek*, *alışveriş* ve *ibadet yeri* (*sinagog*) anlamlarıdır.

2.2. By'a/بَيْع Kökünün İslâmî Dönem Şiirindeki Kullanımı

Câhiliye döneminde olduğu kadar câhiliye sonrası İslâmî dönemde de şiir önemli bir konuma sahiptir. Bu dönemde inanç, ahlak, dürüstlük, cihad vb. konularda pek çok şiir kaleme alınmıştır. Bununla birlikte İslâm esaslarına uygun düşmeyen şiirler de yasaklanmıştır. Bu nedenle şiire karşı menfi bir tutum söz konusu olsa da İslâm tarihinin hiçbir döneminde şiir tamamen yasaklanmamıştır. Nitekim Hz. Peygamber'in şairi olarak bilinen Hassân b. Sâbit'in (ö. 60/680) şiirleriyle pek çok defa Rasûlüllâh'ın (s.a.v.) iltifatına mazhar olduğu bilinmektedir.²⁸

By'a/بَيْع kökünün İslâmî dönem şiirindeki fiil formu ve isim formundaki kullanımları ve bu kullanımların anlamları aşağıdaki gibidir.

2.2.1. By'a/بَيْع Kökünün Fiil Formu

By'a/بَيْع kökünün câhiliye sonrası İslâmî dönem şiirinde fiil formunda kullanıldığı anlamlar aşağıdaki gibi sıralanabilir.

2.2.1.1. Satmak

فَبَاعَ بَيْنَهُمْ بَعْضُهُمْ بِحَشَارَةٍ ... وَ بَعَتْ لِدُنْيَانِ الْعَلَاءِ بِمَالِكٍ²⁹

Onlardan bazıları çocuklarını çok düşük ve değersiz bir fiyata satarken... Sen ise oğlun Mâlik'in kanına karşılık Benî Zübyân için şeref satın aldın.

Hutay'e (ö. 59/678 civarı) evladı öldürülen ve onun intikamını almak yerine diyetini tercih eden kimseyi evladını satmak ile itham ederken بَاعَ mazi fiilini kullanmaktadır.³⁰

²⁸ Hüseyin Elmalı, "Hassân b. Sâbit", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/399.

²⁹ Ebû Müleyke Cervel b. Evs b. Mâlik el-Absî el-Hutay'e, *ed-Divân*, nşr. Nu'mân Emin Tâhâ (Kahire: y.y., 1378/1958), 174.

³⁰ Satmak anlamındaki diğer şiir örnekleri için bakınız: Ebü'l-Velîd (Ebû Abdîrrahmân) Hassân b. Sâbit b. el-Münzir el-Hazrecî el-Ensârî, *ed-Divân*, nşr. 'Abde Mehnâ (b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 29; Hassân b. Sâbit, *ed-Divân*, 201; Ebü'l-Hattâb (Ebû Hafı) Ömer b. Abdillâh b. Ebî Rebîa b. el-Mugîre el-Kureşî el-Mahzûmî, *ed-Divân*, nşr. Ahmed Ekrem et-Tabbâ' (Beyrut: Dâru'l-Kalem, ts.), 12, 24; Cerîr b. Atıyye b. el-Hatafâ (Huzeyfe) et-Temîmî, *Divânu Cerîr bi-Şerhi*

2.2.1.2. Satın Almak

تُفَدِّي عَامَ بَيْعٍ لَهَا جُبَيْرٌ ... وَتَزَعُمُ أَنَّ ذَلِكَ خَيْرٌ عَامٍ³¹

Cübeyr'in (köle olarak) satın alındığı yılda sevindin. O yılın en hayırlı yıl olduğunu iddia edersin.

Cerîr b. Atıyye (ö. 110/728), Ferezdak'ı (ö. 114/732) hicv ettiği bu şiirde onun babasının katillerini unutup satın aldığı bir köleye sevindiğini söylemektedir. Şair bu şiirde *satın almak* anlamını بَيْع mazi meçhul fiil ile ifade etmektedir.³²

2.2.1.3. Değiştirmek

لِمَنِ الدِّيَارُ بِرِقَّةِ الرَّوْحَانِ ... إِذْ لَا نَبِيْعَ زَمَانِنَا بِزَمَانٍ³³

Revhan çölündeki evler kimin? Biz zamanımızı başka zamana değiştirmeyiz.

Cerîr b. Atıyye çöldeki evlerini hatırlayıp hasretini kaleme döktüğü bu şiirde onları herhangi bir zamana değiştirmeyeceğini نَبِيْع muzari fiil cem-i mütekellim sigâsını ب harf-i ceri ile birlikte kullanarak dile getirmektedir.³⁴

2.2.1.4. Kabul Etmek

وَسَوْدَاءُ الْمَجْرَدِ مِنْ عَقَالٍ ... تُبَايِعُ مَنْ دَنَا حُدُهَا وَهَاتِ³⁵

'Akal oğullarından olan Mucerrad'ın karısı kötü kadındır. Kim ona yaklaşırsa onu kabul eder. Onu al, ver.

Cerîr b. Atıyye (ö. 110/728) 'Akal oğullarından kötü yolda olan ve kendisine her yaklaşanı kabul eden bir kadını tasvir ederken تُبَايِعُ fiilini *kabul etmek* anlamında kullanmaktadır.

Muhammed b. Habîb, nşr. Nu'mân Muhammed Emîn Taha (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, ts.), 1/402; Rebî'a er-Rakkî, *ed-Dîvân*, 21; Ebû Temmâm Habîb b. Evs b. Hâris et-Tâî, *ed-Dîvân* (b.y.: y.y., ts.), 122, 438; Ebü'l-Abbâs Abdullâh b. Muhammed el-Mu'tezz-Billâh b. Ca'fer el-Mütevekkil-Alellah el-Abbâsî, *ed-Dîvân* (b.y.: y.y., ts.), 23, 680

³¹ Cerîr b. Atıyye, *Dîvânu Cerîr*, 1/207.

³² Satın almak anlamındaki diğer şiir örnekleri için bakınız: Ebü'l-Mudarrab (Ebû Ukbe) Kâ'b b. Zühayr b. Rebîa, *ed-Dîvân*, nşr. 'Alî Fâ'ûr (b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1417/1997), 14; Cerîr b. Atıyye, *Dîvânu Cerîr*, 1/493, 2/948.

³³ Cerîr b. Atıyye, *Dîvânu Cerîr*, 2/1008.

³⁴ Değiştirmek anlamındaki diğer şiir örnekleri için bakınız: Cerîr b. Atıyye, *Dîvânu Cerîr*, 2/948.

³⁵ Cerîr b. Atıyye, *Dîvânu Cerîr*, 2/829.

Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere fiil formundaki by'a/بَيْع kökü câhiliye sonrası İslâmî dönem şiirinde *satmak*, *satın almak*, *alışveriş yapmak*, *değiştirmek* ve *kabul etmek* anlamlarında kullanılmaktadır.

2.2.2. By'a/بَيْع Kökünün İsim Formu

İslâmî dönem şiirlerinden elde edilen bilgilere by'a/بَيْع kökünün isim formları ve anlamları şu şekilde sıralanabilir:

2.2.2.1. بَيْع Formunun Anlamı

كَالْفَوْسِ عَطَّلَهَا لِيَبِّعَ سَائِمٌ ... أَوْ كَالْفَنَاءِ أَقَامَهَا التَّثْقِيفُ³⁶

Satmak için atıl bekletilmiş kavis/yay misali. Yahut kullanıla kullanıla/vuruşa vuruşa düzelmiş mızrak misali.

Kâ'b b. Züheyr (ö. 24/645) sevgilisinin inceliğini yaya, düzgünlüğünü de düzeltilmiş mızrağa benzettiği bu şiirde *satmak* anlamını بَيْع mastarı ile vermektedir.³⁷

يَا هَلْفَ نَفْسِي عَلَى بَيْعِ هَمَّتْ بِهِ ... لَوْ نَلْتُهُ كَانَ بَيْعَ الرَّاحِ النَّامِي³⁸

Ah içimde kaldı o satış/alışveriş işi ki; Alsaydım/yapsaydım kazanan da ben olurum, malını büyüten de.

Cihada katılmak isteyen Hutay'e (ö. 59/678 civarı) komutanın kendisini savaşa kabul etmemesi üzerine çok üzgün olduğunu anlattığı bu şiirde savaşa katılabilmesi durumunda elde edeceği *kazançlı alışverişi* بَيْعاً mastarı ile ifade etmektedir.³⁹

وَقَالَ أَوْلُو الْحُكُومَةِ مِنْ قُرَيْشٍ ... عَلَيْنَا الْبَيْعُ إِذْ بَلَغَ الْعَلَاءُ⁴⁰

Dedi ki Hüküm (iktidar) sahibi Kureyş'tendir. Pahalı da olsa bey'at etmemiz lazım.

Cerîr b. Atıyye iktidarın Kureyş'in elinde olduğunu ve bu nedenle bir

³⁶ Kâ'b b. Züheyr b. Rebia, *ed-Dîvân*, 51.

³⁷ Satmak anlamındaki diğer şiir örnekleri için bakınız: Hassân b. Sâbit, *ed-Dîvân*, 44, 246; Ebû'ş-Şamakk Mervân b. Muhammed, *ed-Dîvân* (b.y.: y.y., ts.), 31.

³⁸ el-Hutay'e, *ed-Dîvân*, 227.

³⁹ Alışveriş anlamındaki diğer şiir örnekleri için bakınız: el-Hutay'e, *ed-Dîvân*, 320; Ömer b. Ebî Rebia *ed-Dîvân*, 76; Cerîr b. Atıyye, *Dîvânü Cerîr*, 1/268, 1/500; Kâ'b b. Züheyr, *ed-Dîvân*, 14.

⁴⁰ Cerîr b. Atıyye, *Dîvânü Cerîr*, 2/668.

takım gereklilikleri olsa da Kureyş'e biat edilmesinin mecburi olduğunu dile getirdiği bu şiirde *biat etmek* anlamını بَيْعاً mastarı ile vermektedir. Bu şiir بَيْعاً mastarının بَيْعَةً mastarında olduğu gibi *biat* anlamında kullanıldığına işaret etmektedir.

Yukarıdaki malumattan da anlaşıldığı kadarıyla İslâmî dönem şiirinde by'a/بَيْع kökünün بَيْع kalıbındaki isim formu *satmak, alışveriş ve biat etmek* anlamlarında kullanılmaktadır.

2.2.2.2. بَيْعَةً Formunun Anlamı

يَا رَبُّ نَاكِثٌ بَيْعَتَيْنِ تَرَكْتُهُ ... وَخِصَابٌ لِحَيِّهِ ذَمُّ الْأَوْدَاجِ⁴¹

Nice iki bey'ati bozan kimseyi terk ettin. Sakalının boyası şah damarının kanıdır.

Cerîr b. Atıyye, Haccâc b. Yûsuf es-Sekaffî'nin (ö. 95/714) Saîd b. Cübeyr'i (ö. 94/713) öldürmesini haklı bulduğu bu şiirinde onun emire yaptığı iki bey'ati bozduğunu bu nedenle de Haccâc tarafından öldürülerek sakallarının kana boyandığını söylemektedir. Burada bey'at/بَيْعَةً kelimesi *idareciye itaat etme* anlamında kullanılmaktadır.⁴²

صَفَتْ لَكَ بَيْعَةً بِنَبَاتٍ عَهْدٍ ... فَوَزُنُ الْعَدْلِ أَصْبَحَ لَا يَمِيلُ⁴³

775

Sağlam bir ahit ile sana olan bey'at netleşti. Adalet terazisi meyiletmez oldu.

Cerîr b. Atıyye'nin bir diğer şiirinde yer alan bey'at kelimesi *sağlam bir ahit/söz* anlamıyla yer almaktadır.

إِلَى أَنْ دَعْتُهُ إِلَى بَيْعَةٍ ... فَكَمْ عَثِقَ رِقِّي وَنَذِرٌ وَجِبٌ⁴⁴

Onu itaate davet edene kadar nice köle azat edildi, nice adak yerine getirildi.

İbnü'l-Mu'tez (ö. 296/908) bey'at/بَيْعَةً mastarını bu şiirde *itaat etmek* anlamında kullanılmaktadır.

وَيَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ مَنْ كَانَ عَاقِداً ... بَيْنَيْكُمْ ، وَالِدَيْنِ فِي قَبْضَةِ الْكُفْرِ⁴⁵

⁴¹ Cerîr b. Atıyye, *Dîvânu Cerîr*, 1/138.

⁴² Biat etmek anlamındaki diğer şiir örnekleri için bakınız: Ebû Temmâm, *ed-Dîvân*, 215; İbnü'l-Mu'tez, *ed-Dîvân*, 866.

⁴³ Cerîr b. Atıyye, *Dîvânu Cerîr*, 2/717.

⁴⁴ İbnü'l-Mu'tez, *ed-Dîvân*, 110.

⁴⁵ İbnü'l-Mu'tez, *ed-Dîvân*, 379.

Ey Ensâr topluluğu! Sizinle kim bey'at akdi yaptı. Din küfrün elinde (zulmü altında) iken.

İbnü'l-Mu'tez dinin Mekke'de kâfirlerin zulmü altında iken Medinelilerin (ensar) Hz. Peygamberle yaptıkları anlaşmayı bey'at akdi olarak tarif ettiği bu şiirinde, bey'at/بَيْعَةٌ masterını kullanmaktadır.

Bu şiirlere göre by'a/بَيْعٌ kökünden türeyen bey'at/بَيْعَةٌ masterının câhiliye sonrası İslâmî dönem şiirinde *idareciye itaat etmek, sağlam bir ahit/söz vermek* ve *anlaşma yapmak* anlamlarında kullanıldığı görülmektedir.

2.2.2.3. بَيْعَةٌ Formunun Anlamı

مَا زَالَ سَيْرُهُمْ حَتَّى اسْتَقَادَ هُمْ ... أَهْلُ الصَّلِيبِ، وَمَنْ كَانَتْ لَهُ الْبَيْعُ⁴⁶

İlerleyişleri devam etti. Ta ki haçlılar ve mabetleri olanlar emrine girdiler.

Hassân b. Sâbit, Allah yolunda gerçekleştirilen cihadın ehl-i salibin ve mabedi olan Hıristiyanların Müslümanların emrine girinceye kadar devam ettiğini ifade ettiği bu şiirde, بَيْعَةٌ kelimesinin çoğulu olan بَيْعٌ kelimesini *Hıristiyanların ibadet yeri* anlamında kullanmaktadır.⁴⁷

فَقُلْتُ أَتَمُنُّنَّ أَمْ مَصَابِيحُ بَيْعَةٍ ... بَدَتْ لَكَ تَحْتَ السِّجْفِ أَمْ أَنْتَ حَامٍ⁴⁸

776

Ona dedim ki sana görünen, perde arkasından bir güneş mi? Yoksa ibadethanenin kandilleri mi? Yoksa sen rüya mı görüyorsun?

Ömer b. Ebû Rebîa (ö. 93/711) bu şiirde بَيْعَةٌ kelimesini hangi din mensuplarına aidiyeti bilinmemekle birlikte *ibadethane* anlamında kullanmaktadır.⁴⁹

By'a/بَيْعٌ kökünün master binâ'i nev'i kalıbı olan بَيْعَةٌ kelimesi ve bu kelimenin çoğul kalıbı olan بَيْعٌ kelimesi câhiliye sonrası İslâmî dönem şiirinde *Hıristiyanların ibadet yeri, kilise* ve *ibadethane* anlamlarında kullanılmaktadır.

⁴⁶ Hassân b. Sâbit, *ed-Dîvân*, 153.

⁴⁷ Kilise anlamındaki diğer şiir örnekleri için bakınız: Cerîr b. Atıyye, *Dîvânu Cerîr*, 1/293; 2/557; en-Nâbiga eş-Şeybânî, *ed-Dîvân*, 52.

⁴⁸ Ömer b. Ebî Rebîa *ed-Dîvân*, 182.

⁴⁹ İbadethane anlamındaki diğer şiir örnekleri için bakınız: en-Nâbiga eş-Şeybânî, *ed-Dîvân*, 81; Rebî'a b. Sâbit el-Esedî er-Rakkî, *ed-Dîvân*, (b.y.: y.y., ts.), 6.

İslâmî dönem şiiirlerinden derlenen bilgilere göre bu dönemde by'a/بَيَعَ kökünün kullanıldığı anlamlar şu şekildedir: *Satmak, satın almak, değiştirmek, kabul etmek, biat etmek, itaat etmek, sağlam bir ahit/söz vermek, anlaşma yapmak, alışveriş, Hristiyanların ibadet yeri ve ibadethane.*

2.3. By'a/بَيَعَ Kökünün Lugatlardaki Anlamı

By'a/بَيَعَ kökünün türevlerinin câhiliye dönemi şiiirinde ve İslâmî dönem şiiirindeki kullanımlarının ve anlamlarının tespitinin ardından bu türevlerin lugatlardaki anlamlarına yer verilecektir. Bu anlamlar için kronolojik olarak ilk dönem Arapça lugatlara, son dönem Arapça lugatlara⁵⁰ ve Arapça-Türkçe lugatlara⁵¹ müracaat edilecektir.

Etimolojik inceleme bölümünde by'a/بَيَعَ kökünün temelde *satmak, satın almak* ve *alışveriş* anlamında kullanıldığı belirtilmişti. Şimdi ise by'a/بَيَعَ kökünün kullanıldığı anlamlar detaylı bir şekilde tespit edilecektir. İncelenen lugatlardan elde edilen bilgilere göre by'a/بَيَعَ kökünün fiil formunun ve isim formunun türevleri ve bu türevlerin kullanıldıkları anlamlar aşağıdaki gibi sıralanabilir.

2.3.1. By'a/بَيَعَ Kökünün Fiil Formu

By'a/بَيَعَ kökünün lugatlardaki fiil formunun anlamlarını aşağıdaki

⁵⁰ By'a/بَيَعَ kökünün anlamlarına dair son dönem Arapça lugatlardaki bilgiler şu kaynaklardan derlenmiştir: Saîd el-Hûrî eş-Şertûnî, *Akrebü'l-mevârid fi fusahi'l-'Arabiyye ve ş-şevârid* (Beirut: y.y. 1403), "by'a", 1/71; Luvîs Ma'lûf, *el-Müncid fi'l-luga* (Beirut: el-Matba'atu'l-Kasulikiyye, ts.), "bâ'a", 56-57; İbrâhim Medkur vd., *Mu'cemü elfazi'l Kur'ani'l Kerim* (Kahire: y.y. 1989/1409), "by'a", 1/174-175; 628-629; İbrâhim Mustafâ vd., *el-Mu'cemu'l-vasîf* (Kahire: Mektebu's-Şurûk ed-Devliyye, 2004/1425), "bâ'a", 79; Cübran Mes'ud, *er-Râ'id* (Beirut: Dar'ul 'Alemlu'l Melayîn, 1992), "by'a", 185; İbrâhim Medkûr vd., *el-Mu'cemü'l-veciz* (Kahire: y.y. 1989), "bâ'a", 70; Ahmed el-Âyed vd., *el-Mu'cemu'l-Arabiyyi'l Esâsî* (b.y.: Laros, ts.), "by'a", 188-189.

⁵¹ By'a/بَيَعَ kökünün anlamlarına dair Arapça-Türkçe lugatlardaki bilgiler şu kaynaklardan derlenmiştir: Vankulu Mehmed Efendi, *Vankulu Lügati*, ed. Mustafa Koç (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2014), "by'a", 2/1313-1314; Mütercim Âsım Efendi, *el-Okâyânûsu'l-Basîf fi tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhîf*, ed. Mustafa Koç (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013), "by'a", 4/3278-3280; Mevlüd Sarı, *el-Mevârid Arapça-Türkçe Lügat* (İstanbul: İpek Yayınları, 1982), "bâ'a", 144; Bekir Topaloğlu - Hayrettin Karaman, *Arapça-Türkçe Yeni Kâmûs* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015), "bâ'a", 38; Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Dağarcık Yayınları, ts.), "by'a", 81; M. İsmet Yolcu, *Örnek Sözlük* (Ankara: Eğitim-San Basım Yayım, 1996), "by'", 177; Arif Erkan, *el-Beyan Büyük Arapça-Türkçe Lugat* (İstanbul: Yasin Yayınları, 2004), "by'a", 1/636; Emrullah İşler - İbrahim Özey, *Türkçe-Arapça Kapsamlı Sözlük* (İstanbul: Akdem Yayınları, 2021), "biat", 185, "satım", 1027-1028.

gibi sıralamak mümkündür.

2.3.1.1. Satmak

Mukâtil b. Süleyman *الإشترَاء* lafzının üç anlamından birinin *بَاعَ* yani *satmak* anlamında olduğunu zikretmektedir. Bu kullanıma örnek olarak verdiği *بِئْسَمَا بَاعُوا بِهٖ* şeklindeki âyetin⁵² esasında *بِئْسَمَا بَاعُوا بِهٖ* anlamında olduğunu belirtmektedir. Mukâtil b. Süleyman, bu âyetin haricinde *إشترى* fiilinin Kur’ân’da *satmak* anlamında kullanıldığı başka bir âyetin bulunmadığını da dile getirmektedir.⁵³ *شَرَى* fiilinin *بَاعَ* fiili ile aynı anlama geldiğini aktaran bazı lugatlar, *وَشَرُّهُ بِئْسَمٌ* âyetini⁵⁴ örnek vererek âyetteki *شَرَى* fiilinin *satmak* anlamında kullanıldığını ifade ederler. Ayrıca *وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي* ve *وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي* fiili ve *الَّذِينَ يَشْتُرُونَ* âyetindeki⁵⁶ *يَشْتُرُونَ* fiili de *satıyorlar* anlamındaki *يَبِيعُونَ* fiili ile karşılaşmaktadır.⁵⁷

Ferrâ (ö. 207/822), *شَرَى* fiilinin anlamıyla alakalı Arapların kullanımlarında iki farklı görüşün bulunduğunu aktarmaktadır.⁵⁸ Çoğunluğun görüşüne göre *شَرَى* fiili ile *بَاعَ* fiili *satmak* anlamında, *إشترى* fiili ile *إِنْتَاعَ* fiili ise *satın almak* anlamında kullanılmaktadır. Diğer görüşe göre ise her iki fiile de *satmak* ve *satın almak* anlamları verilmektedir.⁵⁹ Bu minvalde “*Satan ve satın alan birbirlerinden ayrılmadıkları sürece muhayyerdirler.*” hadisindeki *الْبَيْعَانِ* kelimesinin hem *satın* hem de *satın alan* şeklinde her iki anlamda da kullanıldığına işaret edilmektedir.⁶⁰

⁵² el-Bakara 2/90.

⁵³ Mukâtil b. Süleyman, *el-Vucûh ve'n-nezâ'ir*, 78.

⁵⁴ Yûsuf 12/20.

⁵⁵ el-Bakara 2/207.

⁵⁶ en-Nisâ 4/74.

⁵⁷ Muberrred, *el-Kâmil fi'l-luğa*, 1/96; Cevherî, *Tâcu'l-luğa*, 5/2391; Râğıb el-İsfehânî, *el-Mufredât*, 155.

⁵⁸ Ferrâ, *Me'ânî'l-Kur'ân*, 56.

⁵⁹ Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, 11/276; Râğıb el-İsfehânî, *el-Mufredât*, 453; Zebidî, *Tâcu'l-'arûs*, 19/567.

⁶⁰ Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, 3/150; Bâ'a/ع با fiiline *satmak* anlamını veren diğer lugatlar: Sâhib, *el-Muhît*, 2/177; İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyîsi'l-luğa*, 1/303; İbn Sîde, *el-Muhkem*, 2/189; Zemahşerî, *Esâsu'l-belâğa*, 1/87; İbnu'l-Cevzî, *Nuzhetu'l-a'yuni'n-nevâzir*, 373; Mutarrizî, *el-Muğrib*, 56; İbn Manzûr, *Lisân'l-'Arab*, 8/23; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-munîr*, 1/69; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, 705; Zebidî, *Tâcu'l-'arûs*, 11/33, 19/567; Vankulu, “by'a”, 2/1313; Mütercim Âsım Efendi, “by'a”, 4/3278; Sarı, “bâ'a”, 144; Topaloğlu – Karaman, “bâ'a”, 38; Mutçalı, “by'a”, 81; Erkan, “by'a”, 1/636; Erkan, “by'a”, 1/636; İşler – Özay, “satmak”, 1028.

Râğıb el-İsfahânî (ö. V. yüzyılın ilk çeyreği), bâ'a/ع با fiilini *değerli olanı vermek ve bu değer karşılığı olan bedeli almak* bir başka deyişle *değeri olan bir şeyi satmak* şeklinde tarif etmektedir. شَرَى fiilini ise *bedeli vermek ve bu bedelin karşılığında değerli olanı almak* bir diğer ifadeyle *satın almak* şeklinde izah etmektedir. Alım satım para ve mal ile olursa böyledir. Eğer alım satım bir mal karşılığında yine bir mal ile olursa her iki fiil de birbirinin yerine kullanılabilir. Bununla beraber her iki fiilin *satın almak* ve *satın almak* anlamlarını birlikte barındırdığını da ifade etmektedir.⁶¹

2.3.1.2. Satın Almak

Halîl b. Ahmed (ö. 175/791) Araçların اِشْتَرَيْتُهُ derken اِشْتَرَيْتُهُ onu *satın aldım* anlamını kastettiğini söyler.⁶² Ebû Ubeyd (ö. 224/838) ve İbn Düreyd (ö. 321/933) de باع fiilinin اِشْتَرَى *satın almak* anlamında kullanıldığını ifade ederler.⁶³

2.3.1.3. Değiştirmek

باع fiilinin ifade ettiği bir diğer anlam da *belirli bir vasıftaki bir malı başka bir mal ile değiştirmek* anlamıdır. باع دُنْيَاهُ بِآخِرَتِهِ cümlesi *dünyasını ahireti ile değiştirdi* anlamındadır.⁶⁴ تَبَايَع fiili de *değiştirmek* anlamında kullanılmaktadır.⁶⁵

2.3.1.4. Karalamak, İspiyonlamak

باع fiili *karalamak* ve *ispiyonlamak* anlamlarına da gelmektedir. باعُ مِنْ

⁶¹ Râğıb el-İsfahânî, *el-Mufredât*, 155, 453; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 19/567; Şertûnî, "by'a", 1/71; Ma'lûf, "bâ'a", 56; Mustafâ vd., "bâ'a", 79; Medkûr vd., "bâ'a", 70; el-'Âyed vd., "by'a", 188.

⁶² Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, 2/265.

⁶³ Ebû 'Ubeyd, *el-Ğarîbu'l-musannef*, 1/671; Bâ'a/ع با fiiline satın almak anlamını veren diğer lugatlar: İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*, 1/303; İbn Sîde, *el-Muhkem*, 2/189; Zemahşerî, *Esâsu'l-belâğa*, 1/87; İbnu'l-Cevzî, *Nuzhetu'l-'â'yuni'n-nevâzir*, 373; Mutarrizî, *el-Muğrib*, 56; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 8/23; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-munîr*, 1/69; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhîr*, 705; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 11/33, 19/567; Şertûnî, "by'a", 1/71; Ma'lûf, "bâ'a", 56; Mustafâ vd., "bâ'a", 79; Medkûr vd., "bâ'a", 70; Vankulu, "by'a", 2/1313; Mütercim Âsım Efendi, "by'a", 4/3279; Sarı, "bâ'a", 144; Topaloğlu - Karaman, "bâ'a", 38; Erkan, "by'a", 1/636; Erkan, "by'a", 1/636.

⁶⁴ Zemahşerî, *Esâsu'l-belâğa*, 1/88; İbnu'l-Cevzî, *Nuzhetu'l-'â'yuni'n-nevâzir*, 194; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 11/36; Mustafâ vd., "bâ'a", 79; Medkûr vd., "bâ'a", 70; el-'Âyed vd., "by'a", 189; Mütercim Âsım Efendi, "by'a", 4/3279.

⁶⁵ Şertûnî, "by'a", 1/71; Ma'lûf, "bâ'a", 56; Medkur vd., "by'a", 1/174; Mustafâ vd., "bâ'a", 79; Medkûr vd., "bâ'a", 70; el-'Âyed vd., "by'a", 188; Sarı, "bâ'a", 144; Mutçalı, "by'a", 81.

السُّلْطَانِ cümlesi *bir adamı sultana karalamak ve ispiyonlamak* anlamındadır.⁶⁶ Bu anlam مِرْ حرف-i ceri kullanılarak verilmektedir.⁶⁷

2.3.1.5. Yerini Almak, Yerine Geçmek, Mağlup Etmek

بَاعَ fiili عَلَى harf-i ceri ile birlikte *bir kimsenin yerini almak, onun yerine geçmek, onu mağlup etmek* anlamlarına gelir. بَاعَ عَلَى بَيْعِهِ cümlesi *rütbe ve mertebe bakımından onun yerine geçti, onu mağlup etti* anlamında kullanılır. Ezherî (ö. 370/980) bâ'a/باع fiilinin bu anlam itibariyle mecazî anlamda kullanıldığını belirtmektedir. Bir adam başka birine düşmanlık ederek onu mağlup etmek ister ve bunda da başarılı olup istediğini elde ederse Araplar bu durumu eski bir kullanım olan بَاعَ فُلَانٌ عَلَى بَيْعِ فُلَانٍ cümlesi ile izah ederler. سَقَى فُلَانٌ عُبَّارَ فُلَانٍ cümlesi de bu anlamdadır.⁶⁸

2.3.1.6. Anlaşma Yapmak, Tokalaşmak

By'a/بَيْع kökünün mufâ'ale/مُفَاعَلَةٌ babı veznindeki kullanımı olan بَاعَ fiili, bu kökün tefâ'ul/تَفَاعُلٌ babından gelen تَبَاعَ fiili ile aynı anlamda kullanılmaktadır. بَاعَ ve تَبَاعَ fiilleri *alışverişin kabulü, anlaşma ve itaat bildirme ve bu esnada yapılan el sıkışma, tokalaşma* anlamındadır⁶⁹ Ayrıca بَاعَ fiili *bir şeyi satılığa çıkarmak* anlamında da kullanılmaktadır.⁷⁰

بَاعَ fiili *sözleşme ve anlaşma yapmak* anlamındaki عَاهَدَ ve عَاهَدَ fiilleri ile de aynı anlamda karşılamaktadır.⁷¹ Aynı şekilde بَاعَ fiili ile شَارَى fiili de benzer anlamlarda kullanılırlar.⁷²

⁶⁶ Sâhib, *el-Muhît fi'l-luğa*, 2/178; Zemahşerî, *Esâsu'l-belâğa*, 1/88; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, 705; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 11/34; Mütercim Âsım Efendi, "by'a", 4/3279.

⁶⁷ Şertûnî, "by'a", 1/71.

⁶⁸ Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, 3/150; İbn Manzûr, *Lisân'l-'Arab*, 8/25, 26; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, 705; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 11/35; Şertûnî, "by'a", 1/71; Mütercim Âsım Efendi, "by'a", 4/3279.

⁶⁹ Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-'ayn*, 2/265; Cevherî, *Tâcu'l-luğa*, 3/1189; Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, 3/152; Sâhib, *el-Muhît*, 2/177; İbn Sîde, *el-Muhkem*, 5/131; İbn Manzûr, *Lisân'l-'Arab*, 8/26, 10/200; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, 705; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 11/35.

⁷⁰ İbn Sîde, *el-Muhkem*, 2/189; İbn Manzûr, *Lisân'l-'Arab*, 8/25; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 11/36.

⁷¹ İbn Sîde, *el-Muhkem*, 2/189; İbn Manzûr, *Lisân'l-'Arab*, 8/26; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 11/36; Şertûnî, "by'a", 1/71; Ma'lûf, "bâ'a", 57; Medkur vd., "by'a", 1/174; Medkûr vd., "bâ'a", 70; Âyed vd., "by'a", 188; Sarı, "bâ'a", 144; Topaloğlu – Karaman, "bâ'a", 38; Mutçalı, "by'a", 81; İşler – Özey, "biat", 185.

⁷² Zemahşerî, *Esâsu'l-belâğa*, 1/87.

2.3.1.7. Biat Etmek, İtaat Etmek

بَايَعَ السُّلْطَانَ cümlesi bir sultana itaat etmek amacıyla bağlılığını arz etmek anlamındadır. لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ ve فَاسْتَبَشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ âyet-i kerîmelerindeki⁷³ bey'atürriydâna işaret eden بَايَعَ fiili de bu anlamdadır.⁷⁴

2.3.1.7. Fiilin Diğer Anlamları

By'a/بَيَعَ kökünün infî'âl/إِنْفِعَالٌ babı kalıbına tekabül eden اِنْبَاعٌ fiili لِي harf-i ceri ile birlikte *alışverişte müsamahalı davranmak* anlamında kullanılır.⁷⁵ Bazı lugatlar ise اِنْبَاعٌ fiilinin نَفَقٌ ve رَاجٌ yani *iyi satmak/satılmak, revaçta olmak, piyasası olmak* anlamlarında kullanıldığını aktarmaktadırlar.⁷⁶

اِنْبَاعٌ fiiline Arapça-Türkçe lugatlarda *ter akmak* anlamı da verilmektedir. Fakat bu anlam ilk dönem Arapça lugatlarda بَيَعَ kökünden değil de *kulaçlamak* ve *karışlamak* anlamlarına gelen بَوَّع kökünden türeyen اِنْبَاعٌ fiiline verilmektedir.⁷⁷

اِنْبَاعٌ fiili لِي harf-i ceri ile birlikte *namına satın almak* anlamına da gelmektedir.⁷⁸ لَا اِنْبَاعٌ مِنْهُ cümlesi ise *ona hiçbir şey hakkında güvenmem* anlamındadır.⁷⁹

تَبَايَعٌ fiili *alışverişi veya biati sonuçlandırmak, nihayete erdirmek* anlamlarında kullanılmaktadır.⁸⁰

⁷³ et-Tevbe 9/111; el-Fetih 48/10

⁷⁴ Râğîb el-Isfehânî, *el-Mufredât*, 155.

⁷⁵ Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, 3/153; İbn Manzûr, *Lisân'l-'Arab*, 8/23.

⁷⁶ Sâhib, *el-Muhît*, 2/177; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, 705; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 11/36; Şertûnî, "by'a", 1/71; Ma'lûf, "bâ'a", 56; Mustafâ vd., "bâ'a", 79; 'Âyed vd., "by'a", 188.

⁷⁷ Sarı, "bâ'a", 144; Mutçalı, "by'a", 81; İşler – Özay, "satılmak", 1027.

⁷⁸ Şertûnî, "by'a", 1/71; Ma'lûf, "bâ'a", 56; Mustafâ vd., "bâ'a", 79; Medkûr vd., "bâ'a", 70; 'Âyed vd., "by'a", 188.

⁷⁹ Sarı, "bâ'a", 144; Topaloğlu - Karaman, "bâ'a", 38; Mutçalı, "by'a", 81; İşler – Özay, "satın almak", 1027.

⁸⁰ Şertûnî, "by'a", 1/71; Ma'lûf, "bâ'a", 56; Medkur vd., "by'a", 1/174; Mustafâ vd., "bâ'a", 79; Medkûr vd., "bâ'a", 70; 'Âyed vd., "by'a", 188; Sarı, "bâ'a", 144; Mutçalı, "by'a", 81.

إِسْتَبَاعَ fiili bir şeyin satın alınmasını istemek anlamında kullanılmaktadır.⁸¹

2.3.2. By'a/بَيْع Kökünün İsim Formu

Lugatlardan elde edilen bilgilere by'a/بَيْع kökünün isim formları şu şekilde sıralanabilir.

2.3.2.1. بَيْع Formunun Anlamı

بَيْع kelimesi satış anlamında istimal olunmaktadır. Hakiki anlamda *bir malın başka bir mal ile takas edilmesi, değiştirilmesi* anlamına gelmektedir. Mecazi anlamda ise تَمْلِيك ve تَمْلُك yani mülk verme ve mülk edinme sebebi olduğu için بَيْع kelimesi عَقْد anlamında kullanılmaktadır.⁸²

بَيْع kelimesi dokunmak ve temas etmek anlamındaki لَمَسٌ ve مَلَامَسَةٌ kelimeleri ile aynı anlamda da kullanılmaktadır. Zira alışveriş esnasında fiyat tespit edildikten sonra satıcının veya müşterinin birbirlerinin elbiselerine veya alım satımı yapılan malın içeriğine bakmadan ambalajına dokunmaları, satışın gerçekleştiği anlamına gelmektedir.⁸³

بَيْع kelimesine yöneticiyi işitmek ve ona itaat etmek üzere söz vermek anlamı da verilmektedir.⁸⁴ بَيْع kelimesi aynı zamanda ticaret malı anlamındadır.⁸⁵ 782

2.3.2.2. بَيْعَة Formunun Anlamı

2.3.2.2.1. Anlaşma Yapmak

Bey'at/بَيْعَة kelimesi alışverişi kabul etmek ve anlaşma yapmak anlamında

⁸¹ Cevherî, *Tâcu'l-luğa*, 3/1189; Zemaşşerî, *Esâsu'l-belâğa*, 1/87; Mutarrizî, *el-Muğrib*, 56; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 8/25; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, 705; Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs*, 11/36; Şertûnî, "by'a", 1/71; Ma'lûf, "bâ'a", 56-57; Mustafâ vd., "bâ'a", 79; Sarı, "bâ'a", 144.

⁸² Cevherî, *Tâcu'l-luğa*, 3/1189; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 8/23; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, 705; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 11/33, 36.

⁸³ İbn Sîde, *el-Muhkem*, 2/189; Mutarrizî, *el-Muğrib*, 56, 428; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 8/25; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-munîr*, 1/69, 558; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, 574.

⁸⁴ Şertûnî, "by'a", 1/71; Ma'lûf, "bâ'a", 57; Medkur vd., "by'a", 1/174; Mes'ud, "by'a", 185; Medkûr vd., "bâ'a", 70; Âyed vd., "by'a", 189.

⁸⁵ Vankulu, "by'a", 2/1313; Sarı, "bâ'a", 144; Mutçalı, "by'a", 81; Yolcu, "by'", 177; Erkan, "by'a", 1/636; İşler – Özay, "satım", "satış", 1027.

lugatlarda yer almaktadır.⁸⁶ Bu anlamdaki bey'at/بَيْعَةٌ kelimesi ile مُعَاهَدَةٌ ve مُعَاقَدَةٌ kelimeleri de benzer anlamlarda kullanılmaktadır.⁸⁷

2.3.2.2.2. İtaat Bildirmek, Biat Etmek

Bey'at/بَيْعَةٌ kelimesi belirli bir konuda bir kimseye, bir sultana itaatini arz etmek anlamına da gelmektedir. Bu anlamda مُبَايَعَةٌ ve طَاعَةٌ kelimeleri ile benzer anlamları ihtiva etmektedir.⁸⁸ Bey'at/بَيْعَةٌ kelimesi hükümdarın hükümranlığını kabul edip hâkim olduğunu teslim ve alenen ikrar etmek şeklinde tarif edilmektedir.⁸⁹

2.3.2.2.3. İzlemek, Takip Etmek

Bey'at/بَيْعَةٌ kelimesi izlemek, takip etmek anlamındaki مُتَابَعَةٌ kelimesi ile de aynı anlamda kullanılmaktadır.⁹⁰

2.3.2.2.4. El Sıkışmak, Tokalaşmak

Lugatlar bey'at/بَيْعَةٌ kelimesini alışverişin kabulü, anlaşma ve itaat ettiğini bildirme esnasında yapılan el sıkışma, tokalaşma şeklinde de tarif ederler. Bu anlamdaki بَيْعَةٌ kelimesi ile yine el sıkışma ve tokalaşma anlamına gelen صَفَقَةٌ kelimesi benzer anlamlarda kullanılmıştır. Zira herhangi bir hususta alışveriş yapan iki kişi el sıkışarak ve tokalaşarak alım satımı tamamlarlar.⁹¹

2.3.2.3. مُبَايَعَةٌ Formunun Anlamı

مُبَايَعَةٌ kelimesi bir sultana itaat etmek amacıyla bağlılığını arz etmek anlamında kullanılmaktadır. مُبَايَعَةٌ kelimesi ile شَرَى fiilinden türeyen مُشَارَاةٌ kelimesi benzer anlamları ihtiva etmektedirler. Bu kelimeler alım satım anlamına da gelmektedirler. وَذَرُوا الْبَيْعَ⁹² وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ⁹³ ve لَا بَيْعَ فِيهِ⁹⁴ ve لَا بَيْعَ فِيهِ⁹⁴

⁸⁶ Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, 2/265; Ezherî, *Tehzîbu'l-luġa*, 3/152; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-munîr*, 1/69.

⁸⁷ İbnu'l-Cevzî, *Nuzhetu'l-'a'yuni'n-nevâzir*, 194.

⁸⁸ Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, 2/265; Ezherî, *Tehzîbu'l-luġa*, 3/152; Râġıb el-İsfehânî, *el-Mufredât*, 155; İbnu'l-Cevzî, *Nuzhetu'l-'a'yuni'n-nevâzir*, 194; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 8/26; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-munîr*, 1/69.

⁸⁹ Sarı, "bâ'a", 144; Mutçalı, "by'a", 81; Yolcu, "by'", 177; Erkan, "by'a", 1/636; İşler – Özay, "biat", 185.

⁹⁰ Side, *el-Muhkem*, 2/189.

⁹¹ Mütercim Âsım Efendi, "by'a", 4/3279.

⁹² el-Bakara 2/275.

95 وَلَا خُلَّةٌ âyetlerindeki بَيْعٌ kelimelerinin مُبَايَعَةٌ ve مُشَارَاةٌ kelimelerinin ihtiva ettiği *alim satım* anlamında olduğu aktarılmaktadır. Ayrıca مُبَايَعَةٌ kelimesi مُعَاقَدَةٌ *akidleşmek* ve مُعَاهَدَةٌ *ahidleşmek* anlamındaki kelimeler ile de aynı anlamları ihtiva etmektedir.⁹⁶ بِالْخِلَافَةِ الْمُتَبَايَعَةُ cümlesi *bir memleketin ileri gelenlerinin, hilâfet ile görevlendirdikleri bir kimsenin elini tutmaları* anlamındadır. Bu davranış onların o kimseyi kabul etmelerinin, ona itaat etmek üzere söz vermelerinin ve boyun eğmelerinin bir nişanesi olarak anlaşılmaktadır.⁹⁷

2.3.2.4. بَيْعَةٌ Formunun Anlamı

2.3.2.4.1. Satmak

By'a/بَيْعٌ kökünün mastar binâ'i nev'i çoğul kalıbından gelen بَيْعَةٌ kelimesi *bir nev'i satmak* anlamındadır. بَيْعَةٌ kelimesi جُلُوسَةٌ, رُكْبَةٌ ve فَعْدَةٌ kelimelerinde olduğu gibi durum, hal bildiren bir kelimedir.⁹⁸

2.3.2.4.2. Yahudi ve Hıristiyanların İbadet Yeri

بَيْعَةٌ kelimesi *Hıristiyanların ibadet yeri, kilise* demektir.⁹⁹ Yahudilerin ibadet yeri olan *sinagog* anlamında olduğu da söylenmektedir.¹⁰⁰ Bu kelimenin عِنَبٌ veznindeki çoğulu olan بَيْعٌ kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de de geçmektedir.¹⁰¹

İbn Düreyd, بَيْعَةٌ kelimesinin Hıristiyanların bir araya geldiği ev

⁹³ el-Cuma 62/9.

⁹⁴ el-Cuma 62/9.

⁹⁵ İbrâhîm 14/31.

⁹⁶ Râğıb el-İsfehânî, *el-Mufredât*, 155; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 11/35.

⁹⁷ Ma'lûf, "bâ'a", 57; el-'Âyed vd., "by'a", 189.

⁹⁸ Cevherî, *Tâcu'l-luğa*, 3/1189; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 8/25; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, 705; Vankulu, "by'a", 2/1314; Mütercim Âsım Efendi, "by'a", 4/3279; Erkan, "by'a", 1/636.

⁹⁹ Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, 2/265; Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, 3/152; Sâhib, *el-Muhît*, 2/177; Cevherî, *Tâcu'l-luğa*, 3/1189; İbn Fâris, *Mucmelu'l-luğa*, 1/140; İbn Sîde, *el-Muhkem*, 2/189; Zemahşerî, *Esâsu'l-belâğa*, 1/87; Mutarrizî, *el-Muğrib*, 56, 417; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 8/26; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-munîr*, 1/69; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, 705; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 11/35; Vankulu, "by'a", 2/1314; Mütercim Âsım Efendi, "by'a", 4/3279; Sarı, "bâ'a", 144; Topaloğlu – Karaman, "bâ'a", 38; Mutçalı, "by'a", 81; Erkan, "by'a", 1/636.

¹⁰⁰ İbn Sîde, *el-Muhkem*, 2/189; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 8/26; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 11/35; Sarı, "bâ'a", 144; Mutçalı, "by'a", 81; Yolcu, "by'", 177; Erkan, "by'a", 1/636.

¹⁰¹ el-Hac 22/40.

manasına geldiğini söyler.¹⁰² *Hristiyanların ibadet yeri* anlamındaki بَيْعَةٌ kelimesi ile صَوْمٌ kelimesi aynı anlamdadır.¹⁰³

بَيْعَةٌ kelimesi ilk dönem Arapça lugatlarda genel itibariyle *Hristiyanların ibadet yeri* anlamında kullanılmaktadır. Hal böyle olmakla birlikte kelimeye nadiren de olsa *Yahudilerin ibadet yeri* anlamı da verilmektedir.¹⁰⁴

3. Kur'ân-ı Kerîm'de By'a/بَيْعٌ Kökünün Türevleri ve Anlamları

By'a/بَيْعٌ kökü Kur'ân-ı Kerîm'de sekiz sûrede, on bir âyette yer almakta olup toplamda on beş defa geçmektedir. Bu münasebetle bir kısım âyetlerde söz konusu kökten türemiş birden çok türev yer almaktadır. Bunların yedisi fiil, sekizi de isim formundadır. Bu türevlerin geçtiği âyetlerin biri mekkî sûrede, onu medenî sûrelerde bulunmaktadır.

By'a/بَيْعٌ kökünün türevleri Bakara sûresinde dört, Tevbe sûresinde iki, İbrâhîm, Hac, Nûr ve Cuma sûrelerinde birer, Feth sûresinde üç ve Mümtehine sûresinde iki yerde geçmektedir.¹⁰⁵

Kur'ân-ı Kerîm'de by'a/بَيْعٌ kökü türevlerinin yer aldığı sûre ve âyetler farklı açılardan görülebilmesi için dört ayrı tabloda ele alınacaktır. Tablo 1'de mushaf tertip sırasına göre kökün geçtiği âyet ve sûre bilgilerine, Tablo 2'de kökün sülâsî mezid fiil formundaki türevlerine, Tablo 3'te isim formundaki türevlerine ve Tablo 4'te ise bu türevlerin hangi anlamlarda kullanıldıklarına dair bilgilere yer verilecektir.

Tablo 1: Kur'ân-ı Kerîm'de by'a/بَيْعٌ kökünün geçtiği sûre ve âyetler

Sûre N.	Sûre Adı	Mekkî, Medenî	Âyet No	Tekrar
2	Bakara	Medenî	254, 275 (2), 282	4
9	Tevbe	Medenî	111	2
14	İbrâhîm	Mekkî	31	1
22	Hac	Medenî	40	1
24	Nûr	Medenî	37	1

¹⁰² İbn Dureyd, *Cemheretu'l-luğa*, 1/369.

¹⁰³ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, 1131.

¹⁰⁴ Şertûnî, "by'a", 1/71; Ma'lûf, "bâ'a", 57; Medkur vd., "by'a", 1/175; Mustafâ vd., "bâ'a", 79; Mes'ud, "by'a", 185; Medkûr vd., "bâ'a", 70.

¹⁰⁵ Muhammed Fuâd Abdulbâkî, *el-Mu'cemül müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2003), 284, 312, 964.

62	Cuma	Medenî	9	1
48	Feth	Medenî	10 (2), 18	3
60	Mümtehine	Medenî	12	2
Toplam	8 Sûre	1 Mekkî, 7 Medenî	11 âyet	15 defa

3.1. By'a/بَيَعُ Kökünün Fiil Formu

Kur'ân-ı Kerîm'de by'a/بَيَعُ kökü fiil haliyle dört sûre ve beş âyette olmak üzere toplam yedi defa geçmektedir. Bunların da altısı Mufâ'ale, biri ise Tefâ'ul babından gelmektedir. Mufâ'ale babından gelen türevlerin biri mâzi sîgada بَيَعُ şeklinde, dördü muzâri formunda يُبَيَعُ biçiminde ve biri de emr-i hazır kalıbında بَيَعْ şeklinde zikredilmektedir. Tefâ'ul babından gelen bir türev ise muzâri sigada تَبَيَعُ biçiminde yer almaktadır. Bu kullanımlar aşağıdaki gibi tablo halinde verilebilir.

Tablo 2: Kur'ân-ı Kerîm'de by'a/بَيَعُ kökünün fiil formundaki türevleri

Fiil	Zamanı	Yapısı	Sûre Adı	Âyet No	Tekrar
تَبَيَعُ	Muzâri	Ma'lum	Bakara	282	1
بَيَعُ	Mâzi	Ma'lum	Tevbe	111	1
			Feth	10	2
يُبَيَعُ	Muzâri	Ma'lum	Feth	18	1
			Mümtehine	12	1
بَيَعْ	Emr-i Hazır	Ma'lum	Mümtehine	12	1
		Toplam	4 sûre	5 âyet	7 defa

786

3.2. By'a/بَيَعُ Kökünün İsim Formu

By'a/بَيَعُ kökünün isim formu, Kur'ân-ı Kerîm'de iki farklı türevde بَيْعٌ ve بَيْعٌ şeklinde yer almaktadır. Altı sûre ve yedi âyette geçen bu türevler, yedi kere بَيْعٌ şeklinde ve bir defa da بَيْعٌ şeklinde olmak üzere toplamda sekiz yerde geçmektedir. Bu kullanımların geçtikleri sûre ve âyetleri aşağıdaki gibi tablo halinde görmek mümkündür.

Tablo 3: Kur'ân-ı Kerîm'de by'a/بَيَعُ kökünün isim formundaki türevleri

İsim	Sûre Adı	Âyet No	Tekrar
بَيْعٌ	Bakara	254	1

	Bakara	275	2
	Tevbe	111	1
	İbrâhîm	31	1
	Nûr	37	1
	Cuma	9	1
بِيع	Hac	40	1
Toplam	6 sûre	7 âyet	8 defa

3.3. Kur'ân-ı Kerîm'de By'a/بِيع Köklü Türevlerin Anlamları

By'a/بِيع kökünden türeyen kelimelerin Kur'ân-ı Kerîm'de on bir âyette on beş defa geçtiği söylenmişti. Bu kelimelerin yer aldığı âyetlere bakıldığında *alışveriş yapmak*, *alışveriş*, *biat etmek*, *biatı kabul etmek* ve *kilise* olmak üzere temelde üç farklı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Bu kullanımları aşağıdaki gibi tablo halinde sıralamak mümkündür.

Tablo 4: Kur'ân-ı Kerîm'de by'a/بِيع kökenli kelimelerin anlamları

Anlam	Sûre Adı	Âyet	Kelime	Tekrar
<i>Alışveriş yapmak</i>	Bakara	282	تَبَاع	2 âyette 2 defa
	Tevbe	111	بَاع	
<i>Alışveriş</i>	Bakara	254	بِيع	6 âyette 7 defa
	Bakara	275 (2)		
	Tevbe	111		
	İbrâhîm	31		
	Nûr	37		
	Cuma	9		
<i>Biat etmek</i>	Feth	10 (2)	بِيع	3 âyette 4 defa
	Feth	18		
<i>Biatı kabul etmek</i>	Mümtehine	12	بِيع	1 âyette 1 defa
	Mümtehine	12		
<i>Kiliseler</i>	Hac	40	بِيع	1 âyette 1 defa
			Toplam	11 âyette 15 defa

Sonuç

Semantik analiz metodu, Kur'ân'da yer alan kelimelerin nazil oldukları andan günümüze kadar zamanla uğradıkları değişimleri tespit etmek için kullanılan bir yöntemdir. Nitekim makalede, by'a kökünün esas

anlamaları belirlenerek kökün tarihsel seyir içerisinde uğradığı anlamsal değişimler hassas bir şekilde tespit edilmektedir. Bu bağlamda *Kur'ân-ı Kerîm'de By'a Kökünün Semantik Analizi* başlıklı bu makalede şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. By'a/بَعَّ kökü sülâsî mücerred fiil haliyle câhiliye dönemi şiirinde *satmak*, *satın almak* ve *değiştirmek* anlamlarında kullanılmaktadır. Câhiliye sonrası İslâmî dönem şiirinde ve sonraki dönem lugatlarda da bu üç anlamı ihtiva etmektedir. Bu nedenle söz konusu manalar kökün temel anlamlarıdır. İlk dönem Arapça lugatlara gelindiğinde ise *satmak*, *satın almak* ve *değiştirmek* manalarıyla birlikte by'a/بَعَّ kökü *karalamak*, *ispiyonlamak*, *yerini almak*, *yerine geçmek* ve *mağlup etmek* şeklinde izafî anlamlar edinmektedir. Bu izafî anlamlara son dönem Arapça lugatlar ve Arapça-Türkçe lugatlar da yer vermektedir. Ayrıca by'a/بَعَّ kökü sülâsî mücerred fiil haliyle bütün dönemlerde *satmak* anlamında kullanılmaktadır. Fakat *satın almak* ve *değiştirmek* anlamları da *satmak* anlamı kadar olmasa da ekseriyetle kullanılmaktadır. Nitekim *satın almak* anlamı bu fiile zıt manalarda kullanılan (ezdâd) bir fiil olması nedeniyle verilmektedir. Bu nedenle *satmak*, *satın almak* ve *değiştirmek* bâ'a/عَبَّ fiilinin temel anlamlarını; *karalamak*, *ispiyonlamak*, *yerini almak*, *yerine geçmek* ve *mağlup etmek* anlamları ise fiilin izafî manalarını ifade etmektedir.

2. By'a/بَعَّ kökünün sülâsî mezid fiil formundaki kullanımına câhiliye dönemi şiirinde rastlanmazken câhiliye sonrası İslâmî dönem şiirinde farklı kalıplarda *satın almak*, *alışveriş* ve *kabul etmek* anlamlarında kullanıldığı görülmektedir. İlk dönem ve son dönem Arapça lugatlarda ve Arapça-Türkçe lugatlarda ise yine farklı kalıplarda *satılığa çıkarmak*, *satışa arz etmek*, *alışverişi kabul etmek*, *değiştirmek*, *sözleşme*, *anlaşma* ve *kontrat yapmak*, *itaat bildirmek*, *biat etmek*, *idareciye itaat etmek amacıyla bağlılığını arz etmek*, *el sıkışmak*, *tokalaşmak*, *el ele tutuşup karar vermek*, *alışverişte müsamahalı davranmak*, *iyi satmak/satılmak*, *revaçta olmak*, *piyاسası olmak*, *akidleşmek*, *ahidleşmek* ve *bir şeyin satın alınmasını talep etmek* anlamlarında kullanılmaktadır.

3. By'a/بَعَّ kökünün bey'at/بَيْعَةٌ formundaki ismi câhiliye dönemi ve câhiliye sonrası İslâmî dönem şiirinden itibaren bütün dönemlerdeki lugatlarda yer almaktadır. Bey'at kelimesi Türkçe'de biat şeklinde telaffuz edilen bir kelimedir. Biat câhiliye dönemi şiirinde *alışveriş* anlamında kullanılmaktadır. Câhiliye sonrası İslâmî dönem şiirinde ise *idareciye itaat*

bildirmek, itaat etmek, sağlam bir ahit/söz vermek, Hz. Peygamberle akidleşmek, anlaşma yapmak anlamlarında kullanılan bir kelimedir. Biat kelimesine ilk dönem Arapça lugatlar *anlaşma yapmak, itaat bildirmek, izlemek, takip etmek, el sıkışmak* ve *tokalaşmak* anlamlarını vermektedirler. Son dönem Arapça lugatlar da bu anlamlara ilaveten *biat kelimesi için bir kimseyi bir göreve atamak, tayin etmek* anlamlarını kullanmaktadırlar. Yine Arapça-Türkçe lugatlar da benzer anlamlarla birlikte *biatı bir hükümdarın/idarecinin hükümetini kabul edip hâkim olduğunu teslim ve alenen ikrar etmek* şeklinde tarif etmektedirler. Verilen bilgilerden hareketle câhiliye dönemi şiirinde sadece *alışveriş* anlamında kullanılan *biat* kelimesinin günümüze kadar olan süreçte anlam genişlemesine uğradığı söylenebilir.

4. Kur'ân-ı Kerîm'de by'a/بَيَعَ kökü fiil haliyle sadece sülâsi mezid fiil formunda yer almaktadır. Bu türevler dört sûre ve beş âyette olmak üzere toplam yedi defa geçmektedir. Bunların da altısı Mufâ'ale babından, biri Tefâ'ul babından gelmektedir. Mufâ'ale babından gelen türevlerin biri mâzi sîgada بَيَعَ şeklinde (Tevbe 9/111), dördü muzâri sigada يُبَايِعُ şeklinde (Feth 48/10, 18, Mümtehine 60/12) ve biri de emr-i hazır sîgada بَايِعْ şeklinde (Mümtehine 60/12) zikredilmektedir. Tefâ'ul babından gelen bir türev ise muzâri sigada تَبَايَعْ şeklinde (Bakara 2/282) yer almaktadır.

5. By'a/بَيَعَ kökünün isim formu Kur'ân-ı Kerîm'de iki farklı türevde بَيْعٌ ve بَيْعٍ şeklinde yer almaktadır. Altı sûre ve yedi âyette geçen bu türevler yedi defa بَيْعٌ şeklinde (Bakara 2/254, 275, Tevbe 9/111, İbrâhîm 14/31, Nûr 24/37, Cuma 62/9) ve bir defa da بَيْعٍ şeklinde (Hac 22/40) olmak üzere toplamda sekiz defa geçmektedir.

6. By'a/بَيَعَ kökenli kelimelerin Kur'ân-ı Kerîm'de yer aldığı âyetlere bakıldığında *alışveriş yapmak* (Bakara 2/282, Tevbe 9/111), *alışveriş* (Bakara 2/254, 275, Tevbe 9/111, İbrâhîm 14/31, Nûr 24/37, Cuma 62/9), *biat etmek* (Feth 48/10, 18, Mümtehine 60/12), *biatı kabul etmek* (Mümtehine 60/12) ve *kilise* (Hac 22/40) olmak üzere temelde üç farklı anlamda kullanıldığı görülmektedir.

7. *Alışveriş* anlamı by'a/بَيَعَ kökünün Kur'ân-ı Kerîm'de en çok kullanıma sahip olan anlamıdır. Bu anlam iki âyette (Bakara 2/282 ve Tevbe 9/111) iki defa fiil formunda تَبَايَعْ ve بَايِعْ şeklinde *alışveriş yapmak* anlamında yer almaktadır. Bu kök altı âyette (Bakara 2/254, Bakara 2/275 (2 defa), Tevbe

9/111, İbrâhîm 14/31, Nûr 24/37, Cuma 62/9) yedi defa da بَيْع isim formu ile *alışveriş* anlamında kullanılmaktadır.

8. *Biat* kavramının Kur'ân-ı Kerîm'deki üç âyette (Feth Sûresi 48/10, 18, Mümtehine Sûresi 60/12) yer alan kullanımının yanı sıra Tevbe Sûresi 9/111. âyette bulunan ve genelde *alışveriş yapmak* anlamında kullanılan بَيْع fiiline ve yine aynı âyette *alışveriş* anlamına gelen بَيْع kelimesine âyetin nüzul sebebi kapsamında *biat etmek* anlamı da verilmektedir.

Kaynakça

Kur'ân-ı Kerîm.

Abdulbâkî, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemül müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm.* Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2003.

Abîd b. Ebras, Ebû Ziyâd Abîd b. el-Ebras el-Esedî. *ed-Dîvân.* nşr. Ahmed Ğadre. b.y.: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1414/1994.

Ahmed el-'Âyed vd. *el-Mu'cemu'l-Arabiyyi'l Esâsî.* b.y.: Laros, ts.

Alkame b. Abede. Alkame b. Abede b. en-Nu'mân el-Fahl et-Temîmî. *ed-Dîvân.* nşr. Lutfî es-Sakkal. Halep: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, ts.

Âmir b. Tufeyl, Ebû Alî Âmir b. Tufeyl b. Mâlik el-Ca'ferî el-Âmirî. *ed-Dîvân.* b.y.: y.y., ts.

Antere, Antere b. Şeddâd b. Amr el-Absî. *ed-Dîvân.* b.y.: y.y., ts.

Arpa, Sadullah. *Süyûfî'nin el-Mühezzeb Eseri Bağlamında Kur'ân-ı Kerîm'de Mu'arreb Kelimeler.* Bingöl: Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

'Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. 'Abdullâh el-'Askerî. *et-Telhîsu fî ma'rifeti esmâi'l-eşyâ'.* Dimeşk: Dâru Tılâs, 1996.

791

Bağdatlı Müderriszâde Mehmet Fehmi. *Târîh-i Edebiyyât-ı Arabiyye Arap Edebiyatı Tarihi Cahiliye Devri.* haz. İsmail Araz. 2 Cilt. Ankara: Fecr Yayınlar, 2021.

Cerîr b. Atıyye, Cerîr b. Atıyye b. el-Hatafâ (Huzeyfe) et-Temîmî. *Dîvânü Cerîr bi-Şerhi Muhammed b. Habîb.* nşr. Nu'mân Muhammed Emîn Taha. 3 Cilt. Kahire: Dâru'l-Me'ârif, ts.

Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Cevherî el-Fârâbî. *Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye.* nşr. Ahmed 'Abdulğafûr 'Attâr. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1407/1987.

Çelebi, Muharrem. "Ezdâd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 12/47-48. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Çörtü, Mustafa Meral. *Sarf-Nahiv Edatlar.* İstanbul: İFAV Yayınları, 2009.

Çörtü, Mustafa Meral. *Arapça Dil Bilgisi Sarf.* İstanbul: İFAV Yayınları, 2015.

Ebû Temmâm, Ebû Temmâm Habîb b. Evs b. Hâris et-Tâî. *ed-Dîvân.* b.y.: y.y., ts.

- Ebû 'Ubeyd, Ebû 'Ubeyd Kâsım b. Sellâm el-Herevî. *el-Ġarîbu'l-musannef*. nşr. Muhammed el-Muhtâr el-'Ubeydî. 2 Cilt. Tunus: el-Mecma'u't-Tûnusî, ts.
- Ebû 'Ubeyd, Ebû 'Ubeyd Kâsım b. Sellâm el-Herevî. *Luġâtu'l-kabâ'ili'l-vâride fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*. b.y.: y.y., ts.
- Ebû ş-Şamakmak, Ebû ş-Şamakmak Mervân b. Muhammed. *ed-Dîvân*. b.y.: y.y., ts.
- Elmalı, Hüseyin. "Hassân b. Sâbit". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16/399-402. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Erkan, Arif. *el-Beyan Büyük Arapça-Türkçe Lugat*. İstanbul: Yasin Yayınları, 2004.
- Evs b. Hacer, Ebû Şüreyh Evs b. Hacer b. Attâb et-Temîmî. *ed-Dîvân*. nşr. Muhammed Yûsuf Necm. Beyrut: Dâru'l-Beyrut, ts.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Ezherî el-Herevî. *Tehzîbu'l-luġa*. nşr. Muhammed 'Avd Mir'ab. 8 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, 2001.
- Ferrâ, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Ziyâd ed-Deylemî el-Ferrâ'. *Me'ânî'l-Kur'ân*. nşr. Ahmed Yûsuf en-Necâtî vd. Mısır: Dâru'l-Mısıryye, ts. 792
- Feyyûmî, Ebû'l-'Abbâs Ahmed b. Muhammed b. 'Alî el-Hamevî el-Feyyûmî. *el-Misbâhu'l-munîr fî ġarîbi'ş-şerhi'l-kebîr*. 2 Cilt. Beyrût: el-Mektebetu'l-İlmiyye, ts.
- Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî. *el-Kâmûsü'l-muhît*. nşr. Müessesetür-Risale. Beyrut: Müessesetür-Risale, 1426/2005.
- Halîl b. Ahmed, Ebû 'Abdurrahmân el-Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî. *Kitâbu'l-'Ayn*. nşr. Mehdî el-Mahzûmî - İbrahim es-Sâmerrâ'î. 8 Cilt. Beyrut: Mektebetu'l-Hilâl, 1988.
- Hâris b. Hillize, Ebû Ubeyde (Ebü'z-Zalîm) el-Hâris b. Hillize b. Mekrûh el-Yeşkürî el-Bekrî. *ed-Dîvân*. nşr. Mervân el-'Atıyye. Beyrut: Dâru'l-Hicre, 1415/1994.
- Hassân b. Sâbit, Ebü'l-Velîd (Ebû Abdırrahmân) Hassân b. Sâbit b. el-Münzir el-Hazrecî el-Ensârî. *ed-Dîvân*. nşr. 'Abde Mehnâ. b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Hâtım et-Tâî, Ebû Seffâne (Ebû Adî) Hâtım b. Abdillâh b. Sa'd et-Tâî el-

- Kahtânî. *ed-Dîvân*. nşr. 'Âdil Suleymân Cemâl. Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 1411/1990.
- Hutay'e, Ebû Müleyke Cervel b. Evs b. Mâlik el-Absî el-Hutay'e. *ed-Dîvân*. nşr. Nu'mân Emîn Tâhâ. Kahire: y.y., 1378/1958.
- İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec 'Abdurrahmân b. 'Alî İbnu'l-Cevzî. *Nuzhetu'l-a'yuni'n-nevâzir fî 'ilmi'l-vucûh ve'n-nezâir*. nşr. Muhammed 'Abdulkerîm Kâzım er-Râdî. Beyrût: Muessesetu'r-Risâle, 1404/1984.
- İbn Dureyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Dureyd el-Ezdî. *Cemheretu'l-luğa*. nşr. Remzî Munîr Ba'lebekkî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-'İlmi li'l-Melâyîn, 1408/1987.
- İbn Fâris, Ebû'l-Huseyn Ahmed b. Fâris el-Kazvînî. *Mu'cemu mekâyîs'l-luğa*. nşr. 'Abdusselâm Muhammed Hârûn. 6 Cilt. b.y.: İttihâdu'l-Kuttâbi'l-'Arab, 1423/2002.
- İbn Fâris, Ebû'l-Huseyn Ahmed b. Fâris el-Kazvînî. *Mucmelu'l-luğa*. 2 Cilt. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, ts.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Muhammed b. Mukerrem b. 'Alî Cemâluddîn b. Manzûr er-Ruveyfî. *Lisân'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, 1414/1993.
- İbnü'l-Mu'tez, Ebü'l-Abbâs Abdullâh b. Muhammed el-Mu'tezz-Billâh b. Ca'fer el-Mütevekkil-Alellah el-Abbâsî. *ed-Dîvân*. b.y.: y.y., ts.
- İbn Sîde, Ebû el-Hasan 'Alî b. İsmail b. Sîde el-Mursî. *el-Muhkem ve'l-muhîtu'l-a'zam*. nşr. Mustafâ es-Sakkâ - Huseyn Nisâr. 12 Cilt. b.y.: Ma'hedu'l-Mahtûtâtî'l-'Arabiyye, 1424/2003.
- İşler, Emrullah - Özay, İbrahim. *Türkçe-Arapça Kapsamlı Sözlük*. İstanbul: Akdem Yayınları, 2021.
- Kâ'b b. Züheyr, Ebü'l-Mudarrab (Ebû Ukbe) Kâ'b b. Züheyr b. Rebîa. *ed-Dîvân*. nşr. 'Alî Fâ'ûr. b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1417/1997.
- Kalkaşandî, Ebû'l-'Abbâs Ahmed b. 'Alî el-Kalkaşandî. *Subhu'l-a'şâ fî sinâ'ati'l-inşâ*. 15 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, ts.
- Kallek, Cengiz. "Biat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 6/120-124. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Lebîd b. Rebîa, Ebû Akîl Lebîd b. Rebîa b. Mâlik b. Ca'fer el-Âmirî el-Ca'ferî. *ed-Dîvân*. nşr. İhsân 'Abbâs. Kuveyt: et-Turâsu'l-'Arabî, 1962.

Lukayt b. Ya'mer el-ÿyâdî. *ed-Dîvân*. b.y.: y.y., ts.

Ma'lûf, Luvîs. *el-Müncid fi'l-luga*. Beyrut: el-Matba'atu'l-Kasulikiyye, ts.

Mâverdü, Ebû'l-Hasen 'Alî b. Muhammed el-Basrî el-Mâverdü. *en-Nuket ve'l-uyûn*. nşr. es-Seyyid b. 'Abdilmaksûd b. 'Abdirrahîm. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-ÿlmiyye, ts.

Medkur, İbrâhim vd. *Mu'cemü elfazi'l Kur'ani'l Kerim*. Kahire: y.y. 1989/1409.

Medkûr, İbrâhim vd. *el-Mu'cemü'l-veciz*. Kahire: y.y. 1989.

Mes'ud, Cübran. *er-Râ'id*. Beyrut: Dar'ul 'Alemlü Melayîn, 1992.

Muberred, Ebû'l-'Abbâs Muhammed b. Yezîd el-Muberred el-Ezdî. *el-Kâmil fi'l-luğa ve'l-edeb*. nşr. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, 1417/1997.

Mukâtil b. Süleymân, Ebû'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân el-Belhî. *el-Vucûh ve'n-nezâ'ir*. nşr. Hâtim Sâlih ed-Dâmin. Dubai: Câmî'atu'l-Mâcid ts.

Mustafâ, İbrâhim vd. *el-Mu'cemu'l-vasît*. Kahire: Mektebu's-Şurûk ed-Devliyye, 2004/1425.

Mutarrizî, Ebû'l-Feth Nâsir b. 'Abdusseyyid ebî'l-Mekârim b. 'Alî Burhânü'd-Dîn el-Hârzemî el-Mutarrizî. *el-Muğrib fi tertîbi'l-mu'rib*. b.y.: y.y., ts.

Mutçalı, Serdar. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları, ts.

Mühelhil b. Rebâa, Ebû Leylâ Mühelhil (Adî) b. Rebâa b. Hâris b. Mürrre et-Tağlibî. *ed-Dîvân*. nşr. Talâl Harb. b.y.: Dâru'l-'Âlemiyye, ts.

Mütercim Âsım Efendi. *el-Okyânûsu'l-Basît fi tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*. ed. Mustafa Koç. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013.

Nâbiga ez-Zübyânî, Ebû Ümâme (Ebû Akreb) Ziyâd b. Muâviye b. Dabâb (Dıbâb) b. Câbir en-Nâbiga ez-Zübyânî. *ed-Dîvân*. nşr. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm. Kahire: Dâru'l-Me'ârif, ts.

Ömer b. Ebû Rebâa, Ebû'l-Hattâb (Ebû Hafis) Ömer b. Abdillâh b. Ebî Rebâa b. el-Mugîre el-Kureşî el-Mahzûmî. *ed-Dîvân*. nşr. Ahmed Ekrem et-Tabbâ'. Beyrut: Dâru'l-Kalem, ts.

Palmer, Frank Robert. *Semantic*. Cambridge: University Press, 1991.

Râğıb el-Isfehânî, Ebû'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed er-Râğıb el-

İsfehânî. *el-Mufredât fi ğarîbi'l-Kur'ân*. nşr. Safvân 'Adnân ed-Dâvûdî. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1412.

Rebî'a er-Rakkî, Rebî'a b. Sâbit el-Esedî er-Rakkî. *ed-Dîvân*. b.y.: y.y., ts.

Sarı, Mevlüd. *el-Mevârid Arapça-Türkçe Lügat*. İstanbul: İpek Yayınları, 1982.

Selâme b. Cendel, Ebû Mâlik Selâme b. Cendel b. Abdiamr et-Temîmî el-Hârisî. *ed-Dîvân*. b.y.: y.y., ts.

Süyûtî, Ebu'l-Fadl Celaluddîn Abdurrahman Ebu Bekir es-Süyûtî. *el-Mühazzebe fima vaka'a fi'l-Kur'ân-ı Kerîmi mine'l-mu'arreb*. nşr. Semîr Hüseyin Halebî. Beyrut: y.y., 1408/1987.

Şenferâ, Sâbit (Amr) b. Mâlik eş-Şenferâ el-Ezdî. *ed-Dîvân*. nşr. İmîl Bedî' Ya'kûb. b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-'Arabî, ts.

Şertûnî, Saîd el-Hûrî eş-Şertûnî. *Akrebü'l-mevârid fi fusahi'l-'Arabiyye ve's-şevârid*. Beyrut: y.y. 1403.

Tâlikânî, Ebû'l-Kâsım İsmail b. 'Abbâd. *el-Muhît fi'l-luġa*. nşr. Muhammed Hasen Âlu Yâsîn. Beyrut: 'Âlemu'l-Kutub, 1414/1994.

Tarafe b. Abd, Ebû Amr Tarafe (Amr) b. el-Abd b. Süfyân b. Sa'd el-Bekrî el-Vâilî. *Dîvânü Tarafe b. el-'Abd*. thk. Mehdî Muhammed Nâsiruddîn. b.y.: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2002.

Topaloġlu, Bekir - Karaman, Hayrettin. *Arapça-Türkçe Yeni Kâmûs*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.

Tülücü, Süleyman. "Muallakât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/310-312. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

'Urve b. el-Verd el-'Absî. *ed-Dîvân*. nşr. 'Abdulmu'în el-Melûhî. b.y.: y.y., ts.

Vankulu Mehmed Efendi. *Vankulu Lügati*. ed. Mustafa Koç. 2 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2014.

Yılmaz, Hasan. *Kur'ân Kelime ve İfadelerini Anlamada Kavram Tefsiri ve Semantik Analiz Yöntemi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.

Yolcu, M. İsmet. *Örnek Sözlük*. Ankara: Eğit-San Basım Yayım, 1996.

Zebîdî, Muhammed b. Muhammed b. 'Abdurrezzâk ez-Zebîdî. *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. nşr. 'Alî Şîrî. 20 Cilt. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1434.

Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. 'Amr ez-Zemahşerî. *Esâsu'l-belâġa*. nşr.

Muhammed Bâsil 'Uyûnu's-Sevd. 2 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-
'İlmiyye, 1419/1998.